

PRZEWODNICZĄCY
Rady Gminy Włoszakowice

Kazimierz Kurpiński

Załącznik do uchwały Nr III/20 /2018

Rady Gminy Włoszakowice

z dnia 28 grudnia 2018r.

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY WŁOSZAKOWICE
NA LATA 2018 - 2021**

Wojewódzki Urząd
Ochrony Zabytków w Poznaniu
Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków
Uzgodniono ze stanowiska konserwatorskiego.

Załącznik do pisma/decyzji/zaopiniowania/rozwiązania
z dnia 15.10.2018 Nr P.O.U.S.K.O. 4391.1.2018

WŁOSZAKOWICE 2017/2018

Wielkopolski Wojewódzki
Konserwator Zabytków
Katarzyna Goszczyńska

SPIS TREŚCI	str.
Wstęp.....	4
1. Położenie i krótka charakterystyka gminy.....	4
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	8
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	8
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	10
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	14
5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	14
5.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury.....	14
5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020.....	15
5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020.....	15
5.1.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	15
5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.....	17
5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego.	17
5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego	18
5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego.....	22
6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	23
6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków.....	23
6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.....	25
6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	30
6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe).....	31
6.5. Zabytki archeologiczne.....	31
6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	32
6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej.....	33
6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.....	34
6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	38

7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.....	41
7.1. Uwarunkowania wynikające ze <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy</i>	41
7.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.....	42
7.3. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.....	44
8. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestrów zabytków.....	45
9. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie.....	55
10. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	56
10.1. Gminna ewidencja zabytków.....	56
10.2. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.....	57
10.3. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków.....	57
10.4. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.....	58
10.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.	59
11. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	62
12. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	63
13. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	64

Wstęp

Podstawowym założeniem *Programu opieki nad zabytkami dla gminy Włoszakowice na lata 2018-2021* jest ukierunkowanie działań lokalnego samorządu na poprawę stanu zachowania i utrzymania środowiska kulturowego. W ostatnich latach, dla realizacji tego założenia, coraz większy nacisk kładzie się na aktywizację lokalnych środowisk samorządowych. W ramach budowy nowoczesnego oblicza społeczeństwa, dostrzega się potrzebę pogłębiania świadomości społeczeństwa w oparciu o fundamenty miejscowych tradycji kulturowych. Lokalna tradycja jest szczególnie cennym dziedzictwem kulturowym, składa się ze splotu wydarzeń (kontekst dziejowy, historie poszczególnych ludzi, grup społecznych), zachowanych pamiątek (zabytki architektury i budownictwa, zabytki ruchome, zabytki archeologiczne). Miejscowa historia zaś, najczęściej dotycząca poszczególnych rodzin czy niewielkich grup społecznych, przenosi się na dzieje regionu. Opieka nad dziedzictwem kulturowym powinna zatem leżeć u podstaw budowania nowoczesnego społeczeństwa, świadomego swojej przeszłości, która w oczywisty sposób pomaga definiować tożsamość kulturową jako wartościowy składnik struktury współczesnej cywilizacji.

1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina Włoszakowice jest gminą wiejską, położoną w południowo - zachodniej części [województwa wielkopolskiego](#) i w północno - zachodniej części powiatu leszczyńskiego, będąc jedną z siedmiu jego gmin. Siedzibą gminnych władz samorządowych i zarazem lokalnym ośrodkiem handlowo – usługowym i przemysłowym dla mieszkańców gminy jest miejscowość Włoszakowice, oddalona ok. 80 km od stolicy województwa, Poznania, i ok. 20 km od Leszna. W latach 1975 – 1998 gmina położona była w ówczesnym województwie leszczyńskim.

Powierzchnia gminy zajmuje 127,75 km², stanowiąc ok. 16 % powierzchni powiatu. Użytki rolne zajmują 52 % jej powierzchni, stąd jej funkcją wiodącą jest rolnictwo, a tereny leśne 36,1 % (wskaźnik lesistości jest wyższy od średniej wojewódzkiej – 25,7% i krajowej – 29,2%), których największe skupiska zajmują południowo-zachodnią i centralną część gminy. Około 60 % powierzchni objętych zostało ochroną przyrodniczą, leżąc w granicach Przemęckiego Parku Krajobrazowego, utworzonego na obszarze czterech sąsiadujących gmin, oraz obszarów chronionego krajobrazu i obszarów specjalnej ochrony ptaków NATURA 2000. Gmina zamieszkiwana jest przez 9 411 mieszkańców (wg danych

GUS z XII 2016 r.) Gęstość zaludnienia wynosi 74 M/km². Największym ośrodkiem osadnictwa jest stolica gminy, Włoszakowice, zamieszkiwana przez ok. 3 400 mieszkańców. Strukturę osadniczą tworzy 12 wsi sołeckich: Boguszyn, Boszkowo, Bukówiec Górny, Charbielin, Dłużyna, Dominice, Grotniki, Jezierzycy Kościelne, Krzycko Wielkie, Sądzia, Skarżyn, Zbarzewo, obejmujących 22 miejscowości.

Gmina sąsiaduje z sześcioma gminami, w tym jedną z województwa lubuskiego :

- - od zachodu – z gminą Wijewo,
- - od południowego zachodu - z gminą Wschowa, położoną w województwie lubuskim,
- od południowego wschodu – z gminą Święciechowa,
- od wschodu - z gminą Lipno,
- od północnego wschodu – z gminą Śmigiel,
- Od północnego zachodu – z gminą Przemęt.

Jednostki osadnicze gminy łączy sieć dróg gminnych o długości 75 km oraz kilkanaście odcinków dróg powiatowych o łącznej długości 66 km. Gmina, poprzez budowany łącznik drogi powiatowej z Włoszakowic do węzła Nietążkowo w gminie Śmigiel, będzie miała dostęp do nieodległej drogi ekspresowej S5. Gminę przecina też jednotorowa linia kolejowa nr 359 relacji Leszno - Wolsztyn – Zbąszyń, ze stacjami na terenie gminy w miejscowościach Krzycko Wielkie, Włoszakowice i Boszkowo.

Według podziału fizycznogeograficznego Jerzego Kondrackiego, gmina położona jest w granicach makroregionu Pojezierze Leszczyńskie, w mezoregionach: Pojezierze Krzywińskie – większość obszaru gminy, Pojezierze Sławskie - część północno –zachodnia, a część obszaru południowego znajduje się w mezoregionie Wysoczyzna Leszczyńska, należącym do makroregionu Nizina Południowo - Wielkopolska. W urozmaiconej rzeźbie terenu przeważają formy młodoglacjalne m.in. pagórki moreny czołowej (pas terenu na linii Zaborówiec – Jezierzycy Kościelne), wysoczyzny morenowe (pagórkowata, falista i płaska) zajmujące środkową i wschodnią część gminy, poprzecinane, poprzecinane rynnami polodowcowymi, ukształtowane w czasie ostatniego - północnopolskiego – zlodowacenia. Wysokości bezwzględne miejscami przekraczają 130 m n.p.m. Natomiast ukształtowanie południowego, równinnego skrawka gminy sięga stadiału Warty zlodowacenia środkowopolskiego.

Sieć hydrograficzna gminy należy do systemu wodnego Odry. Południowa część gminy odwadniana jest przez Rów Krzycki, będący prawobrzeżnym

dopływem Odry, natomiast pozostała część głównie przez Południowy Kanał Obry, tylko fragment wschodni gminy odwadniany jest poprzez Samicę Leszczyńską. Wśród wód powierzchniowych głównie przeważają jeziora: Jezioro Dominickie, Jezioro Krzyckie – jego północna część, Zapowiednik, Krzywce, Boszkowskie Wielkie, Boszkowskie Małe i Jezioro Buckie, z których największe, o pow. 344 ha, jest Dominickie, zagospodarowane turystycznie – rekreacyjnie.

Tereny gminy są mało zasobne w surowce mineralne. Występują tylko pospolite kruszywa naturalne, których złoża udokumentowano w miejscowościach: Włoszakowice, Dominice, Boguszyn i Sądzia.

Badania archeologiczne i pozyskane artefakty potwierdzają, iż tereny gminy były miejscem osadnictwa od czasów prehistorycznych – środkowej epoki kamienia, mezolitu. W X w. na skrzyżowaniu drogi wodnej ze szlakiem lądowym ze Śląska do Poznania, obecnie tereny między jeziorami z leśniczówką Papiernia, istniał gród plemienny. Powstała w jego miejsce osada Wierzchuje, w 1210 r. drogą darowizny przeszła we władanie Zakonu Cystersów, którzy założyli tutaj klasztor. Wspomina o tym dokument księcia Władysława Odonica, w którym pojawiają się również wzmianki dotyczące wsi: Włoszakowice, Dominice, Bukówiec Górny, Dłużyna. W XIII w. należały one do rodu Junoszków, którego protoplastą był pochodzący ze Śląska rycerz Detleb. Około 1260 r. komes zwany Blizbor Barcz ustanawia swoją siedzibę we Włoszakowicach. W 2 poł. XII w. powstała parafia w Charbielinie, obejmująca między innymi tereny obecnej gminy Włoszakowice. Osada Grotniki, jako służebna kasztelani przemęckiej i osada rybacka Dominice istniały już w XII w. W połowie XIII w. Bogusz z rodu Junoszków zakłada wieś Boguszyn, a około 1278 r. przekazuje on wieś Dłużynę klasztorowi benedyktynów z Lubina. Zbarzewo w średniowieczu było wsią rycerską, w XV w. należało do Kotwiczów, którzy przed 1448 r. ufundowali we wsi kościół. Pierwsza wzmianka o wsi Krzycko Wielkie pochodzi z 1294 r., należała wówczas do rodu Kotwiczów, którzy przyjęli nazwisko Krzyckich. W 1320 r. Uszanda z rodu Junoszków zakłada wieś Sądzię. Około 1387 r. dobra włoszakowickie przeszły w posiadanie rodziny Borków Gryżyńskich z Gryżyny. Od drugiej połowy XV w. do końca XVII w. kluczem włoszakowickim władali Opalińscy, w tym wojewoda poznański Krzysztof Opaliński, który był fundatorem kościoła we Włoszakowicach. W 1695 r. w wyniku zamążpójścia Katarzyny Opalińskiej za Stanisława Leszczyńskiego, późniejszego króla Polski, dobra włoszakowickie przechodzą w posiadanie Leszczyńskich. W 1738 r. Stanisław Leszczyński sprzedaje rozległe dobra rodowe i posagowe swojej żony hrabiemu Aleksandrowi Józefowi Sułkowskiemu, które pozostały własnością tej

rodziny do 1782 r., kiedy to syn Aleksandra, Franciszek Sułkowski sprzedał całą majątność księciu Karolowi Schöneich, który z kolei w 1785 r. odsprzedał ją księciu Fryderykowi Köthen von Anhalt-Dessau. Jego następcy dobrami włoszakowickimi władali aż do czerwca 1919 r. Wówczas książe Joachim von Anhalt Dessau zbył tzw. klucz włoszakowicki berlińskiej firmie powierniczej, od której cały klucz, w tym 4 tys. ha lasów włoszakowickich, odkupił w marcu 1920 r. Camillo Castiglioni, prezes Banku Wiedeńskiego, który mimo ustaw o likwidacji majątków prywatnych byłego zaboru pruskiego z mocy Traktatu Wersalskiego, nie oddał majątku i prowadził rabunkową wycinkę starodrzewu i sprzedaż drewna za granicę. Kilkuletni spór własnościowy, który oparł się o parlament, zakończył się w grudniu 1923 r. Dobra włoszakowickie przejął Skarb Państwa, a w lipcu 1925 r. powstało Nadleśnictwo Włoszakowice.

Po II rozbiore Polski w 1793 r. tereny gminy dostały się pod panowanie pruskie, w latach 1807-1815 leżały w granicach Księstwa Warszawskiego, natomiast po Kongresie Wiedeńskim w 1815 r. znalazły się ponownie pod zaborem pruskim, wchodząc w skład Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Mieszkańcy gminy walczyli w szeregach zwycięskiego Powstania Wielkopolskiego 1918/1919, jednak dopiero w styczniu 1920 r. na mocy Traktatu Wersalskiego omawiane tereny włączono do odrodzonego państwa polskiego. W okresie międzywojennym Włoszakowice były miejscowością przygraniczną i silnym ośrodkiem polskości. W czasie okupacji hitlerowskiej tereny gminy zostały włączone do Okręgu Rzeszy „Kraj Warty”. W październiku 1939 r. Niemcy rozstrzelali we Włoszakowicach wybitnych przedstawicieli gminy – społeczników i działaczy politycznych. Trwały wywózki do obozów, wysiedlenia. W styczniu 1945 r. tereny zajmowane przez gminę zostały wyzwolone przez wojska radzieckie i rozpoczął się nowy etap przemian społeczno-gospodarczych.

Z ziemią włoszakowicką związanych jest wiele postaci historycznych, wśród nich są wybitni przedstawiciele kultury i nauki: Andrzej Krzycki - urodzony w 1482 r. w Krzycku, arcybiskup gnieźnieński i prymas Polski, polityk, mecenas sztuki, wybitny humanista swojej epoki i poeta staropolski oraz Karol Kurpiński – urodzony w 1785 r. we Włoszakowicach, kompozytor oper i pieśni m.in. Warszawianki, pedagog, dyrygent, działacz muzyczny, członek Towarzystwa Przyjaciół Nauk, który wydał szereg prac dydaktycznych, pedagogicznych, naukowych.

Wykształcony na przestrzeni wieków dorobek kultury materialnej, którego zasoby przetrwały w gminie do czasów obecnych, również dziedzictwo niematerialne – tradycja, obrzędy, muzyka ludowa, postaci i zdarzenia

historyczne - są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania nowych propozycji turystycznych, promocyjnych i generujących wzmacnianie lokalnych więzi społecznych.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Włoszakowice na lata 2018-2021* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz U. z 2017 r., poz. 1875 ze zm.).

Zgodnie z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad

zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 ze zm.), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
- c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
- d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22, ust. 4),
- e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32, ust.1, pkt 3 i ust. 2),
- f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33, ust. 1 i 2),
- g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71, ust. 1 i 2)
- h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81),

- i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87, ust.1).
- j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87, ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5, art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 ze zm.)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu m.in.:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków, ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona

w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, działami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
 - 1 a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2017 r., poz. 1875 ze zm.)

Zgodnie z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2017, poz. 519 ze zm.)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2018, poz. 142 ze zm.)

Zgodnie z art. 83 a, ust. 1 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki konserwator zabytków.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2017 r., poz. 1073 ze zm.)

Zapisy ustawy określają, iż podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, decyzji o warunkach zabudowy oraz

ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego należy uwzględnić obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustawa nakłada na samorzady obowiązek zawiadomienia konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studium i planów zagospodarowania przestrzennego, uwzględnienia wniosków konserwatorskich oraz uzgodnienia dokumentów.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2016 r., poz. 2147 ze zm.)

Ustawa określa (w art. 13 ust 4), iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 13 ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. Nr z 2017 r., poz. 1332 ze zm.)

Art. 5 ust. 1, pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należyтым stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską. Art. 30 ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np.

wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robot budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004-2013 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21.09.2004 r.) **wraz z uzupełnieniem na lata 2004-2020** (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 14.06.2005 r.)

Głównym celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce poprzez m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków. Wśród kierunków działań wymieniono kompleksową rewaloryzację obiektów zabytkowych, ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, społeczne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, promocję potencjału kulturowego regionów.

Instrumentem realizacji strategii jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Wśród najważniejszych celów strategicznych państwa z sferze ochrony zabytków wymieniono:

- przygotowanie skutecznego systemu prawnego-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,

- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służb konserwatorskich,
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zachowania zabytków nieruchomych.

5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 25.09.2012 r.)

Strategia rozwoju kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo, zakłada poprawę dostępu do wiedzy o dziedzictwie kulturowym, a w efekcie wzrost świadomości społecznej w związku z postulowanym upowszechnieniem wykorzystania technologii cyfrowych. Wprowadzeniu odpowiednich standardów świadczenia usług publicznych oraz zwiększeniu ich dostępności służyć będzie szersze i bardziej kompleksowe wykorzystanie technologii informatycznych i komunikacyjnych oraz rozwój niezbędnej do tego infrastruktury, w tym usług kulturalnych (digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego).

Działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego są również ważnym czynnikiem rozwoju i podnoszenia atrakcyjności miast, wpływają na budowanie silnej pozycji ośrodków miejskich.

5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 26.03.2013 r.)

Głównym celem *Strategii rozwoju kapitału społecznego* jest wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju. Głównemu celowi przyporządkowano cztery cele szczegółowe, wśród których czwarty, „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej” odnieść można do ochrony dziedzictwa kulturowego. Wśród kierunków działań wymienia się:

- tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,
- ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury.

W *Strategii* podnosi się również kwestię aktywnego udziału społeczeństwa w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

5.1.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017 przyjęty został Uchwałą Rady Ministrów Nr 125/2014 z dnia 24.06.2014 r.

W *Krajowym programie* dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych płaszczyznach:

- organizacji i zadań organów ochrony zabytków w Polsce,
- stanu zachowania zabytków, w tym roli i znaczenia form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach,
- komunikacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków.

W przyjętym dokumencie określony został cel główny, jakim jest wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków. Celowi głównemu przyporządkowano cele szczegółowe i kierunki działania.

1. Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce. Cel ten będzie realizowany poprzez:

- porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych,
- przygotowanie ratyfikacji *Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego*,
- wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych,
- wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego,
- opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych,
- opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
- realizacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

2. Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków. Cel ten będzie realizowany poprzez:

- zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach,
- wypracowanie standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną,
- podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków,
- merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

3. Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji. Cel ten realizowany

będzie poprzez:

- przygotowanie ratyfikacji *Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa*, Faro 2005,
- budowanie świadomości społecznej dotyczącej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania tożsamości narodowej i społeczności lokalnych,
- promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu,
- zwiększenie i ułatwienie dostępu do zasobu dziedzictwa.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego

Zaktualizowana „Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku. Wielkopolska 2020” jest dokumentem opracowanym przez Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, a przyjęta przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego w dniu 17 grudnia 2012 r. Uchwałą Nr XXIX/559/12.

Strategia określa uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju województwa. Ustalenia zawarte w cyt. dokumencie stanowią podstawę do sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa, przez co mają bezpośredni wpływ na zachowanie i poprawę jakości krajobrazu kulturowego. Zakłada konieczność wyznaczenia w planie zagospodarowania przestrzennego terenów o wyjątkowych walorach środowiska kulturowego, które należy wesprzeć pakietem pomocy ułatwiającej wykorzystanie tego czynnika. Wsparcie powinno objąć, z jednej strony rewitalizację obiektów, a z drugiej, przedsiębiorczość budowaną na wykorzystaniu tego sektora, szczególnie w turystyce.

Generalnym celem „Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego” jest poprawa jakości przestrzeni województwa, systemu edukacji, rynku pracy, gospodarki oraz sfery społecznej, skutkująca wzrostem poziomu życia mieszkańców. Cel ten będzie realizowany przy pomocy celów strategicznych i operacyjnych.

W ramach celu strategicznego „Zwiększenie spójności województwa” określony został cel operacyjny „Wsparcie terenów o wyjątkowych walorach środowiska kulturowego”. Środowisko kulturowe może być dla wybranych obszarów istotnym czynnikiem aktywizacji gospodarczej i budowania lokalnych przewag konkurencyjnych. Na wielu obszarach jest ono jedynym realnym czynnikiem wzrostu.

Cel ten realizowany powinien być przede wszystkim przez następujące

kierunki działań:

- kompleksowe programy rewitalizacji i aktywizacji gospodarczej wykorzystującej walory kulturowe,
- tworzenie parków kulturowych,
- promocja terenów o wybitnych walorach kulturowych,
- odnowa obiektów dziedzictwa kulturowego.

Cel strategiczny zakładający „Zwiększenie zasobów oraz wyrównywanie potencjałów społecznych województwa” ma być realizowany poprzez cel operacyjny „Ochrona i utrwalanie dziedzictwa kulturowego”

Jednym z fundamentów kapitału społecznego jest tożsamość regionalna, otwartość na inne kultury oraz tolerancja. Bez poczucia tożsamości i znajomości własnej kultury nie można budować więzi społecznych. Rozwój społeczny, w tym tożsamość kulturowa, jest ważnym czynnikiem kształtowania konkurencyjności regionu.

Wielkopolska może być regionem, który nie tylko wspiera wewnętrzny rozwój kulturalny, ale również przyciąga jednostki kreatywne, działające w przestrzeni kultury poprzez stworzenie wizerunku regionu otwartego na mobilność idei oraz odmienne wzorce i wartości kulturowe.

Cel ten realizowany powinien być przede wszystkim przez następujące kierunki działań:

- promocja kultury regionalnej,
- poprawa warunków dla utrwalania tożsamości oraz upowszechniania dorobku kultury lokalnej i regionalnej,
- ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz historycznego regionu,
- wsparcie rozwoju kultury jako jednego z kreatywnych sektorów gospodarki regionu i rozwój przedsiębiorczości w tej dziedzinie,
- wzmocnienie pluralizmu kulturowego jako rozwojowej przeciwwagi dla dziedzictwa kulturowego regionu,
- stymulacja przepływu treści kulturowych (transfer międzykulturowy) oraz wewnętrznej innowacji w sferze kultury, jako niezbędnych czynników rozwoju kultury,
- zmniejszanie przestrzennych, społecznych i ekonomicznych dysproporcji w dostępie do kultury.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa

wielkopolskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego sporządzony na okres perspektywiczny do roku 2020, uchwalony przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr XLII/628/2001 z dnia 26 listopada 2001 roku, zmieniony Uchwałą Nr XLVI/690/10 z dnia 26 kwietnia 2010 r.

W rozdz. „Uwarunkowania rozwoju przestrzennego. Uwarunkowania wewnętrzne”, pkt 18 „Kultura i dziedzictwo narodowe” podkreślono wartość tożsamości regionalnej. Oparta na tradycji regionalnej i najważniejszych cechach wyróżniających region terytorialnie, historycznie, społecznie i kulturowo jest ważnym elementem dziedzictwa kulturowego.

Omówiono wielkości zachowanej substancji zabytkowej w regionie: stanowiska archeologiczne, zabytki architektury i budownictwa, pomniki historii, parki kulturowe, wymieniając najcenniejsze, charakterystyczne dla poszczególnych epok. Podkreślono konieczność powołania nowych parków kulturowych, które mogą stanowić podstawy do sporządzenia i wdrożenia strategii promocji kultury województwa wielkopolskiego oraz mogą stać się czynnikiem dla rozwoju turystyki opartej o wartości krajobrazu i kultury. Jednym z najważniejszych elementów generujących rozwój turystyki są szlaki kulturowe. Bogata przeszłość historyczna i kulturowa Wielkopolski stwarza wiele możliwości do przeprowadzenia szlaków kulturowych, a tym samym promocji Wielkopolski w skali lokalnej, krajowej czy międzynarodowej.

W rozdz. „Kierunki zagospodarowania przestrzennego. Polityka przestrzenna”, pkt 29 „Polityka poprawy efektywności struktur przestrzennych” przedstawiono zbiór najważniejszych zasad, mających na celu uzyskiwanie optymalnych efektów w zagospodarowaniu przestrzeni. Ład przestrzenny to takie zagospodarowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne.

Ład przestrzenny można uzyskać m. in. przez:

- przestrzeganie wytycznych konserwatorskich w zakresie poszczególnych obiektów objętych ochroną jak również zasad zagospodarowania zabytkowych układów urbanistycznych,
- kontynuowanie architektury wiejskiej przy założeniu, że tradycyjny nurt architektury lokalnej regionu nie powinien mieć prawa wyłączności, ale powinien stanowić ważny wyróżnik dla zachowania regionalnej specyfiki. Na terenach szczególnie cennych krajobrazowo należy unikać realizacji

projektów odległych stylistycznie, pochodzących z kulturowo odmiennych regionów,

- ochronę krajobrazu, szczególnie w rejonach o najwyższych walorach przyrodniczych i kulturowych.

Dla kształtowania przestrzeni miejskich przyjęto m.in. następujące zasady:

- ochrona dziedzictwa kulturowego, tożsamości i tradycyjnych elementów środowiska miejskiego, takich jak: zabytkowe dzielnice, budynki, dominanty przestrzenne, panoramy, tereny zielone i tereny otwarte; respektowanie zaleceń wynikających z przepisów ochronnych i poszerzanie ochrony prawnej,
- wykorzystywanie atutów wynikających z ukształtowania terenu, osi widokowych, dominant przestrzennych, panoram,
- podnoszenie wymogów architektonicznych, szczególnie w stosunku do obiektów realizowanych na obszarach śródmieść oraz w pobliżu terenów o najwyższych walorach kulturowych i przyrodniczych,
- podejmowanie opracowań planistycznych dotyczących rewaloryzacji przestrzeni miejskich.

Dla kształtowania obszarów wiejskich przyjęto m. in. następujące zasady:

- ochrona charakterystycznych układów ruralistycznych oraz zespołów sakralnych, pałacowo-parkowych, folwarków, ochrona zabytkowych budynków mieszkalnych, gospodarczych, wiatraków, remiz, szkół, kuźni, młynów, gorzelni i innych elementów specyficznych dla architektury wiejskiej np. kapliczek i krzyży,
- poszanowanie kształtowanej tradycyjnie różnorodności form osadnictwa wiejskiego w poszczególnych rejonach,
- twórcze wykorzystywanie wzorców architektury lokalnej przy formułowaniu warunków dla projektowanej zabudowy, odwoływanie się do architektury regionalnej Wielkopolski, preferowanie rodzimych materiałów budowlanych oraz tradycyjnych elementów małej architektury.

W punkcie 31. „Ochrona i wykorzystanie dziedzictwa kulturowego” wymieniono najważniejsze nurty działania, mające na celu osiągnięcie optymalnego stanu środowiska kulturowego:

- ochrona istniejących zasobów materialnych i duchowych,
- kreowanie nowych jakości w obrębie poszczególnych dziedzin składających się na kulturę, a zwłaszcza kreowanie nowej przestrzeni,
- kształtowanie świadomości – upowszechnianie wiedzy o środowisku

kulturowym Wielkopolski wśród mieszkańców regionu, kraju i za granicą.

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego szczególne znaczenie ma ochrona obszarowa, a więc ochrona całych układów przestrzennych miast i wsi, ochrona krajobrazów kulturowych w parkach kulturowych i w strefach kulturotwórczych, szlaków kulturowych oraz pojedynczych obiektów.

Najważniejsze działania w ramach ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego w ramach planowania przestrzennego to:

- zwiększenie nakładów na ochronę dziedzictwa kulturowego, zarówno w budżecie państwa, jak i budżetach samorządowych,
- wpisanie do rejestru zabytków wszystkich zachowanych założeń i układów urbanistycznych,
- poszerzenie ewidencji zasobów dziedzictwa kulturowego województwa wielkopolskiego. Konieczne jest umożliwienie publicznego dostępu do ewidencji w formie elektronicznej,
- dalsze prowadzenie archeologicznych badań osadniczych,
- wzbogacanie dokumentacji dotyczącej obiektów dziedzictwa kulturowego, w szczególności: opisów, szkiców, map i opracowań obiektów oraz digitalizacji danych i ich udostępnianie w formie elektronicznej,
- promocja szlaków kulturowych, parków kulturowych, pomników historii, a także obiektów wpisanych na listy dziedzictwa europejskiego,
- podnoszenie wizerunku województwa jako produktu turystycznego, poprzez prawidłową informację turystyczną w celu dotarcia do określonych atrakcji turystycznych.

W podpunkcie 31.1.1. „Ochrona układów urbanistycznych i ruralistycznych” wymieniono elementy, które jej podlegają: rozplanowanie ulic, rynków i placów miejskich, parametry kwartałów, pasma zieleni, dominanty przestrzenne, panoramy, osie widokowe oraz wszelkie formy specyficznej zabudowy miejskiej. Ochrona układów przestrzennych, urbanistycznych i ruralistycznych powinna być rozpatrywana wraz z nawarstwieniami kulturowymi w których obecna jest cała sekwencja dziejów. Jest to działanie niezbędne dla zachowania ciągłości historycznej tworzenia się sieci osadniczej.

Sprzymierzeńcem systemowych działań wspierających może się stać aspekt ekonomiczny w postaci korzyści gospodarczych uzyskiwanych z turystyki na terenach o atrakcyjnych i zadbanych śródmieściach – pojedynczych wybitnych obiektach z historycznym tłem kulturowym, nadającym całości oczekiwany klimat.

Podobny system powinien objąć również układy ruralistyczne. Ochrona kompleksowa architektury wiejskiej jest możliwa do zrealizowania na terenach, których głównym motorem rozwoju stanie się turystyka. Właściwą formą ochrony jest adaptowanie zabytkowych obiektów architektury wiejskiej na obiekty rekreacji indywidualnej. Najwartościowsze obiekty, dla których nie da się zapewnić ochrony w istniejących zespołach zabudowy, powinny się znaleźć w skansenach. Z uwagi na brak możliwości przetrwania wszystkich zabytków architektury wiejskiej, niezbędne jest systematyczne dokumentowanie obiektów o wartościach historycznych i estetycznych.

W punkcie 31.3. „Promowanie świadomości regionalnej Wielkopolski” uznano, że do zaistnienia Wielkopolski jako regionu atrakcyjnego kulturowo, niezbędne jest intensywne promowanie wiedzy o środowisku kulturowym regionu. Działania na rzecz promowania świadomości regionalnej Wielkopolski mają na celu pobudzenie aktywności lokalnych środowisk, przywrócenie etosu wielkopolskiego oraz pielęgnowanie regionalizmu, tzw. „małych ojczyzn”, m.in. poprzez:

- promowanie gwary, obyczajów, potraw, strojów, lansowanie folklorystycznych zespołów tanecznych,
- kształtowanie otwartości wobec innych mniejszości i kultur, prezentowanie ich dorobku kulturowego,
- organizowanie jarmarków, pokazów tradycyjnego rzemiosła, konkursów związanych z tematyką regionalną.

5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2017-2020 przyjęty został Uchwałą Nr XXXVIII/901/17 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 27 listopada 2017 r. (Dz. Urz. Województwa Wielkopolskiego z dnia 06.12.2017 r., poz. 8118).

Myślą przewodnią opracowania *Programu* było uznanie potrzeby zachowania zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego jako ważnego czynnika wpływającego na kształtowanie się tożsamości regionalnej i promocji turystycznej. Program określił stan, do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami, wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych założeń organizacyjnych, finansowych, edukacyjnych i promocyjnych.

W przyjętym dokumencie określone zostały główne cele, którym

przyporządkowano kierunki działania:

1. Poprawa stanu zabytków poprzez podjęcie działań mających na celu poprawę ich zachowania,
 - realizacja prac remontowych, renowacyjnych, konserwatorskich obiektów zabytkowych,
 - opieka nad zabytkami archeologicznymi.
2. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
 - monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
3. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych i turystycznych,
 - promocja dziedzictwa lokalnego,
 - wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych.
4. Włączanie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego Wielkopolski do działań edukacyjnych,
 - upowszechnianie wiedzy o regionie.
5. Prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne,
 - propagowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami,
 - włączenie zabytków w procesy gospodarcze.
7. Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych,
 - udostępnianie obiektów zabytkowych,
 - wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania.

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków

BUKÓWIEC GÓRNY

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MARCINA:

a. kościół, mur., 1825 r., cz. przebud. 1858 r., dobud. 2 kaplic 1930 r.,

Rejestr zabytków nr 1046/A z dnia 25.03.1970 r.

b. brama, mur., 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 1046/A z dnia 25.03.1970 r.

WIATRAK KOŻLAK, ul. Dłużyńska, drewn., 1841 w.

Rejestr zabytków nr 1105/A z dnia 28.03.1988 r.

WIATRAK KOŻLAK, ul. Wiatraczna, drewn., 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 1075/A z dnia 28.03.1988 r.

DŁUŻYNA

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. JAKUBA WIĘKSZEGO AP.:

a. kościół, mur., 1841 r., przebud. 1859 r.,

Rejestr zabytków nr 584/Wlkp/A z dnia 25.03.1970 r.

b. plebania, mur., 1843 r.

Rejestr zabytków nr 584/Wlkp/A z dnia 25.03.1970 r.

DOMINICE

WIATRAK KOŻLAK, drewn., 1751 r.

Rejestr zabytków nr 1003/A z dnia 05.05.1986 r.

JEZIERZYCE KOŚCIELNE

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚW. MICHAŁA ARCHANIOŁA, drewn., 1806 r.

Rejestr zabytków nr 1035/A z dnia 20.03.1970 r.

KRZYCKO WIELKIE

ZESPÓŁ DWORSKO-PARKOWY:

a. dwór, mur., ok. poł. XVIII w.,

Rejestr zabytków nr 62/A z dnia 05.02.1965 r.

b. park, ok. poł. XVIII w.

Rejestr zabytków nr 1027/A z dnia 23.10.1987 r.

WŁOSZAKOWICE

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚWIĘTEJ TRÓJCY:

a. kościół, mur., 1640–1643 r.,

Rejestr zabytków nr 56 z dnia 12.12.1932 r.

b. plebania, mur., 1812 r.

Rejestr zabytków nr 1058/A z dnia 26.03.1970 r.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY:

a. pałac, mur., 1749–1752 r., rozbiórka kopuły 1848 r., przebud. XIX i XX w.,

Rejestr zabytków nr 567 z dnia 12.05.1956 r.

d. park, 1 poł. XVIII w. – XIX w.

Rejestr zabytków nr 1163/A z dnia 19.02.1990 r.

ul. Kurpińskiego

DOM NR 1, szach., 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 1575/A z dnia 27.07.1974 r.

DOM NR 2, szach., 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 1576/A z dnia 27.07.1974 r.

ul. Jana Otto

DOM NR 2 z wyposażeniem (3 piece kaflowe), mur., 1910 r.

Rejestr zabytków nr 1535/A z dnia 21.03.1995 r.

ZBARZEWO

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. NARODZENIA NMP, mur., 1470–1473 r., dobud. kruchty pld. i restaur. 2 poł. XVII w.

Rejestr zabytków nr 57 z dnia 12.12.1932 r.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY:

a. pałac, mur., 1902 r.,

Rejestr zabytków nr 1019/Wlkp/A z dnia 10.09.1987 r.

b. park, 1 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 1019/Wlkp/A z dnia 10.09.1987 r.

c. obora, mur., 1 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 1019/Wlkp/A z dnia 10.09.1987 r.

d. obora, mur., 1 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 1019/Wlkp/A z dnia 10.09.1987 r.

d. obora, mur., pocz. XX w.,

Rejestr zabytków nr 1019/Wlkp/A z dnia 10.09.1987 r.

e. stodoła, mur., 2 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 1019/Wlkp/A z dnia 10.09.1987 r.

f. spichlerz, mur., 2 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 1019/Wlkp/A z dnia 10.09.1987 r.

g. gorzelnia, mur., 1890 r.

Rejestr zabytków nr 1019/Wlkp/A z dnia 10.09.1987 r.

W rejestrze zabytków figuruje również wiatrak koźlak w miejscowości Ujazdowo, który w latach 2011-2013 przeniesiony został do Brenna w gminie Wijewo (rejestr zabytków nr 1054/A z dnia 28.03.1988 r.). Ponieważ wiatrak od ponad pięciu lat nie istnieje na terenie gminy Włoszakowice, konieczne jest uporządkowanie rejestru przez organ ochrony zabytków.

6.2. Wykaz zabytków nieruchomości znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków

BOGUSZYN

SZKOŁA, ob. dom nr 36, mur., pocz. XX w.

KARCZMA, ob. dom nr 47, mur., XVIII/XIX w.

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZY:

- a. park, k. XIX w.,
 - b. stodoła, mur., 1912 r.,
 - c. stajnia i wozownia, mur., 1896 r.,
 - d. płatkarnia i magazyn nr 48, mur., 1908 r.
- DOM NR 20, mur., 1877 r.
- DOM NR 26, mur., 1912 r.
- DOM NR 30 a, mur.-drew., l. 20 XX w.
- BUDYNEK GOSPODARCZY w zagrodzie nr 1, mur., 1 ćw. XX w.

BOSZKOWO-LETNISKO

DOM NR 18, mur. 1 ćw. XX w.

BUKÓWIEC GÓRNY

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MARCINA:

- a. kościół, mur., 1825 r., cz. przebud. 1858 r., dobud. 2 kaplic 1930 r.,
- b. dzwonnica, drew., XIX w.,
- c. cmentarz przykościelny, pocz. XIX w.
- d. ogrodzenie, 1 poł. XIX w.,
- e. brama, mur., 1 poł. XIX,
- f. zespół plebani:
 - plebania, mur., 1825 r.,
 - budynek inwentarski, mur., 4 ćw. XIX w.,
 - stodoła, mur., 4 ćw. XIX w.

SZKOŁA, ul. Powstańców Wielkopolskich 147, mur., 1906 r.

ul. Powstańców Wielkopolskich

DOM NR 12, ob. Izba Regionalna, szach., 4 ćw. XIX w.

ZAGRODA NR 33:

- a. dom, drew., 1 ćw. XX w.,
- b. obora, mur., k. XIX w.

DOM NR 81, mur., l. 20-30 XX w.

ZAGRODA NR 102:

- a. dom, mur., pocz. XX w.,
- b. stodoła, mur., k. XIX w.

WIATRAK KOŻLAK, ul. Dłужиńska, drew., 1841 w.

WIATRAK KOŻLAK, ul. Wiatraczna, drew., 1 poł. XIX w.

BUDYNEK INWENTARSKI, ul. Powstańców Wielkopolskich 99, mur., pocz. XX.

STODOŁA, ul. Powstańców Wielkopolskich 188, szach., XIX/XX w.

CHARBIELIN

ZESPÓŁ KOŚCIOŁ FIL. P.W. WNIEBOWZIĘCIA NMP:

- a. kościół, mur., 1849-1854 r.,
- b. cmentarz przykościelny, XIX w.

DŁUŻYNA

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. JAKUBA WIĘKSZEGO:

- a. kościół, mur., 1841, przebud. 1859 r.,
- b. ogrodzenie z bramą, mur.-żel, 2 poł. XIX w.,
- c. plebania, mur., 1843 r.,
- d. cmentarz przykościelny, 1 poł. XIX w.

ZESPÓŁ CMENTARZA RZYMSKOKATOLICKIEGO:

- a. cmentarz, 2 poł. XIX w.,
- b. kaplica, mur., 2 poł. XIX w.

SZKOŁA, mur., 1903 r.

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

- a. stodoła, ob. obora, mur., l. 80 XIX w.,
- b. obora, mur., 1882 r.,
- c. obora, mur., 1883 w.,
- d. stodoła, ob. obora, l. 80 XIX w.,
- e. ogrodzenie, mur., k. XIX w.

DOM NR 23/23 a, mur.-glin., pocz. XX w.

DOM NR 31, mur., 1883 r.

DOM NR 47 z ogrodzeniem, mur., 1907 r.

BUDYNEK INWENTARSKI w zagrodzie nr 43, mur., pocz. XX w.

DOMINICE

SZKOŁA, ob. dom nr 15, mur., pocz. XX w.

ZAGRODA NR 13:

- a. stodoła, szach., pocz. XX,
- b. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX w.

WIATRAK KOŹLAK, drew., 1751 r.

GROTNIKI

ul. Wiejska

DOM NR 12, mur., 1912 r.

STODOŁA w zagrodzie nr 5, mur., pocz. XX w.

ul. Źródlana

ZAGRODA NR 5:

- a. dom, mur., 1 poł. XIX, przebud. po 1918 r.,
- b. gołębnik, drew., 1876 r.

WIATRAK KOŻLAK, ul. Słoneczna, drew., k. XVIII w.

JEZIERZYCE KOŚCIELNE

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MICHAŁA ARCHANIOŁA:

- a. kościół, drew., 1806 r.,
- b. cmentarz przykościelny, pocz. XIX w.

SZKOŁA, mur. pocz. XX w.

DOM NR 75, szach., 2 poł. XIX w.

DOM NR 79, mur., pocz. XX w.

MLECZARNIA, mur., 1925 r.

STODOŁA w zagrodzie nr 71, szach., XIX/XX w.

KOCZURY

LEŚNICZÓWKA, mur., 4 ćw. XIX w.

KRZYCKO WIELKIE

ZESPÓŁ DWORCA KOLEJOWEGO, ul. Dworcowa:

- a. dworzec kolejowy, mur., pocz. XX,
- b. dom pracowników kolei nr 1, mur. pocz. XX.

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY, ul. M. Górnego 3:

- a. dwór, mur., ok. poł. XVIII w.,
- b. park, ok. poł. XVIII w.,
- c. obora, ob. w zagrodzie, ul. Prym. Krzyckiego 51, mur., k. XIX w.

KRZYŻOWIEC

LEŚNICZÓWKA, mur., 2 poł. XIX w.

SĄDZIA

DOM NR 24, mur. k. XIX w.

UJAZDOWO

WIATRAK KOŻLAK, ul. Wiatraczna, drew., pocz. XIX w.

WŁOSZAKOWICE

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚWIĘTEJ TRÓJCY, ul. Spokojna:

- a. kościół, mur., 1640–1643 r.,
- b. cmentarz przykościelny, XVII w.,
- c. ogrodzenie z bramą, mur., XVIII w.,
- d. zespół plebani:
 - plebania, mur., 1812 r.,
 - stodoła, mur., 1868 r.

CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI, ul. Spokojna, ok. poł. XIX w.

SZKOŁA, ob. przedszkole, ul. Spokojna 4, mur., 1 ćw. XX w.

ZESPÓŁ DWORCA KOLEJOWEGO, ul. Dworcowa:

- a. dworzec kolejowy, mur., pocz. XX w.,
- b. dom pracowników kolei, mur., pocz. XX w.

ZESPÓŁ PAŁACOWY, ul. Kurpińskiego:

- a. pałac, mur., 1749–1752 r., rozbiórka kopuły 1848 r., przebud. XIX i XX w.,
- b. oficyna północna, mur., ok. poł. XVIII w.,
- c. oficyna południowa., mur., ok. poł. XVIII w., przebud. na kaplicę protestancką 1873 r., przebud. 1970 r.,
- d. park, 1 poł. XVIII w. – XIX w.

ul. Kurpińskiego

DOM NR 1, szach., 1 poł. XIX w.

DOM NR 2, szach., 1 poł. XIX w.

DOM NR 11, mur., pocz. XX w.

DOM NR 23, mur., pocz. XX w.

DOM NR 25, mur., 4 ćw. XIX w.

ZAGRODA NR 28:

- a. dom, mur., pocz. XX w.,
- b. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX w.

ul. S. Nowaka

DOM NR 8, szach., k. XIX w.

ul. Jana Otto

DOM NR 2 z wyposażeniem (3 piece kaflowe), mur., 1910 r.

DOM NR 9, mur., pocz. XX w.

DOM NR 15, mur., k. XIX w.

pl. 21 Października

DOM NR 3, mur., k. XIX w.

ul. Zachodnia

DOM NR 4, mur., l. 20 XX.

DOM NR 20, mur., k. XIX.

DOM NR 26, mur., 1 ćw. XX.

ZBARZEWO

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. NARODZENIA NMP:

- a. kościół, 1470–1473 r., dobud. kruchty pld. i restaur. 2 poł. XVII w.,
- b. dzwonnica, drew., 1938 r.,
- c. cmentarz przykościelny, XV w.,
- d. ogrodzenie, mur., 1890 r.,
- e. plebania, mur., 1 poł. XIX w.,
- f. budynek gospodarczy, mur., 1890 r.

SZKOŁA, ob. dom nr 34, mur., 1 ćw. XX w.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY:

- a. pałac, mur., 1902 r.,
- b. park, 1 poł. XIX w.,
- c. obora, mur., 1 poł. XIX w.,
- d. obora, mur., 1 poł. XIX w.,
- d. obora, mur., pocz. XX w.,
- e. stodoła, mur., 2 poł. XIX w.,
- f. spichlerz, mur., 2 poł. XIX w.,
- g. gorzelnia, mur., 1890 r.,
- h. ogrodzenie, pocz. XX w.

ZAGRODA NR 5:

- a. dom, mur., 2 poł. XIX w.,
- b. budynek gospodarczy, mur., 1869 r.

ZAGRODA NR 23:

- a. dom, mur., pocz. XX w.,
- b. budynek inwentarski, mur., pocz. XX w.,
- c. stodoła, mur., pocz. XX w.

6.3. Zabytki ruchome

Na terenie gminy Włoszakowice do rejestru zabytków wpisane są trzy zespoły zabytków ruchomych, stanowiące wyposażenie obiektów sakralnych.

Wyposażenie kościoła par. p.w. Wniebowzięcia NMP w Charbielinie wpisane zostało do rejestru zabytków pod nr 280/B decyzją z dnia 11.06.1973 r. (9 pozycji). W skład wyposażenia wchodzi m.in. barokowy ołtarz główny z XVIII w., ołtarz boczny p.w. św. Rodziny z XVIII w., ołtarz boczny p.w. św. Franciszka z XVIII w., naczynia liturgiczne, lichtarze.

Wyposażenie kościoła filialnego p.w. św. Michała Archanioła w Jezierzycach Kościelnych wpisane zostało do rejestru zabytków pod nr 235/B decyzją z dnia 13.02.1997 r. (13 pozycji). W skład wyposażenia wchodzi m.in. barokowy ołtarz główny z 2 ćw. XVIII w. z obrazami i rzeźbami, ambona z 1 poł. XVIII w., neobarokowy prospekt organowy z 2 poł. XIX w., rzeźby Chrystusa Ukrzyżowanego, naczynia liturgiczne.

Wyposażenie i wystrój kościoła parafialnego p.w. Świętej Trójcy we Włoszakowicach wpisane zostało do rejestru zabytków pod nr 459/Wlkp/B decyzją z dnia 24 lutego 2017 r. (20 pozycji). W skład wyposażenia wchodzi m.in. ołtarz główny z 1643 r., ołtarz boczny p.w. św. Józefa z 1 poł. XVIII w., ołtarz

boczny p.w. Matki Bożej z Dzieciątkiem z 2 ćw. XVIII w., ołtarz boczny p.w. Świętego Krzyża z 3 ćw. XVIII w., późnobarokowy ołtarz boczny z k. XVIII w., ambona z 1 poł. XVII w., prospekt organowy z instrumentem z XVII-XVIII w., chrzcielnica i konfesjonał z XVIII w., feretrony, barokowe rzeźby.

6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe)

Na terenie gminy Włoszakowice nie występują układy urbanistyczne i ruralistyczne wpisane do rejestru zabytków. Nie utworzono też parków kulturowych. Z obszarowych wpisów do rejestru zabytków wymienić należy parki dworskie i pałacowe w miejscowościach: Krzycko Wielkie, Włoszakowice, Zbarzewo.

6.5. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zgodnie z definicją zastosowaną w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Dziedzictwo archeologiczne jest bogactwem kulturowym pozostawionym nam przez przeszłe pokolenia ludzkości, które zamieszkiwały dawniej naszą planetę. Składają się na nie wszelkie materialne ślady ludzkiej egzystencji pozostawione na ziemi, pod ziemią czy w wodzie. Mogą one mieć postać opuszczonych budowli i ich pozostałości, urządzeń osadniczych (np. palenisk, pieców garncarskich, studni, jam zasobowych), cmentarzysk, pól bitewnych, miejsc kultu i warstw ziemi powstałych w wyniku działalności z wszelkimi przedmiotami z nimi związanymi. Źródła archeologiczne stanowią nieodnawialny depozyt przekazany nam przez przeszłe pokolenia, depozyt, który jesteśmy zobowiązani chronić, mądrze i oszczędnie wykorzystywać i w możliwie jak najmniej uszczuplonym stanie przekazać przyszłym pokoleniom. Zachowanie dziedzictwa archeologicznego jest ważne dla wszystkich: dla naukowców

(archeologów), którzy badając je odtwarzają przeszłość; dla turystów, którzy czerpią wrażenia kontaktu z przeszłością odwiedzając udostępnione do zwiedzania stanowiska archeologiczne; dla młodzieży szkolnej, która zyskuje zrozumienie dziejów ludzkości odwiedzając wystawy muzealne; dla wszystkich, którym dziedzictwo archeologiczne dostarcza odczucia posiadania głębokich korzeni naszej obecnej z dziedzictwa archeologicznego czerpią poczucie swojej tożsamości kulturowej i związku emocjonalnego z danym miejscem lub regionem.

6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Włoszakowice do rejestru zabytków wpisanych jest 21 stanowisk archeologicznych:

Miejscowość	Nr stanowiska	Nr rejestru i data wpisu	Funkcja - chronologia
Bukowiec Górny	st. 6, ob. AZP 62-22/17	1371/A 4.02.1993 r.	Osada – epoka kamienia, kultura łużycka, wczesne średniowiecze, nowożytność
Bukowiec Górny	st. 7, ob. AZP 62-22/18	1379/A 4.02.1993 r.	Osada – kultura łużycka, kultura przeworska
Bukowiec Górny	st. 8, ob. AZP 62-22/19	1372/A 4.02.1993 r.	Osada – epoka kamienia, kultura łużycka, późne średniowiecze
Bukowiec Górny	st. 16, ob. AZP 62-22/25	1376/A 4.02.1993 r.	Osada – epoka kamienia, kultura łużycka, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, nowożytność
Bukowiec Górny	st. 17, ob. AZP 62-22/26	1370/A 4.02.1993 r.	Osada – kultura łużycka, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze
Dominice	st. 1, ob. AZP 62-22/57	1374/A 4.02.1993 r.	Osada – epoka kamienia, kultura łużycka, późne średniowiecze
Dominice	st. 2, ob. AZP 62-22/81	1366/A 4.02.1993 r.	Osada – wczesne średniowiecze (X-XI w.)
Dominice	st. 3, ob. AZP 62-22/82	1365/A 4.02.1993 r.	Osada – średniowiecze (XIII w.)

Dominice	st. 9, ob. AZP 62-21/15	1363/A 4.02.1993 r. (częściowo, działki 41/92 i 41/93, skreślone z rejestru zabytków na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2016 r., sygnatura DOZ-OAiK.660.1498.2015 MP-2)	Obozowisko – mezolit Osada – wczesne średniowiecze (X-XI w.)
Dominice	st. 10, ob. AZP 62-21/16	1380/A 4.02.1993 r.	Osada – wczesne średniowiecze (XII w.)
Dominice	st. 11, ob. AZP 62-21/17	1364/A 4.02.1993 r.	Osada – wczesne średniowiecze (X-XI w.)
Grotniki	st. 1, ob. AZP 62-22/6	1369/A 4.02.1993 r.	Osada – kultura łużycka, wczesne średniowiecze
Grotniki	st. 6, ob. AZP 62-22/63	1320/A 6.07.1992 r.	Osada – kultura łużycka, wczesne średniowiecze
Grotniki	st. 7, ob. AZP 62-22/80	1381/A 4.02.1993 r.	Osada – kultura przeworska
Grotniki	st. 8, ob. AZP 62-22/4	1368/A 4.02.1993 r.	Osada – neolit, kultura łużycka, kultura przeworska, późne średniowiecze
Włoszakowice	st. 3, ob. AZP 62-22/60	1373/A 4.02.1993 r.	Cmentarzysko szkieletowe – wczesne średniowiecze
Włoszakowice	st. 15, ob. AZP 62-22/32	1378/A 4.02.1993 r.	Osada – kultura łużycka
Włoszakowice	st. 16, ob. AZP 62-22/31	1382/A 4.02.1993 r.	Osada – kultura łużycka, wczesne średniowiecze (faza D-E)
Włoszakowice	st. 18, ob. AZP 62-22/30	1375/A 4.02.1993 r.	Osada – kultura łużycka
Włoszakowice	st. 19, ob. AZP 62-22/33	1377/A 4.02.1993 r.	Osada – kultura przeworska
Włoszakowice	st. 20, ob. AZP 62-22/34	1367/A 4.02.1993 r.	Osada – kultura łużycka

6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej

Na terenie gminy Włoszakowice nie zarejestrowano dotychczas stanowisk

o własnej formie krajobrazowej.

6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.

Obszar gminy Włoszakowice został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych: 1. kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badania powierzchniowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Poniżej zaprezentowano tabelkę prezentującą zasoby dziedzictwa archeologicznego z terenu gminy Włoszakowice z uwzględnieniem podziału na fakty osadnicze:

Stanowiska archeologiczne	Grodziska, dwory	Cmentarzyska	Osady, ślady i punkty osadnicze	Inne	Ogółem
Ilość stanowisk archeologicznych ogółem	0	1	249	0	250
W tym ilość stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków	0	1	20	0	21

Opracowano na podstawie: „Raport o stanie zabytków gminy Włoszakowice” z 2004 r. oraz danych z archiwum WUOZ w Poznaniu Delegatura w Lesznie

Według regionalizacji fizyczno-geograficznej J. Kondrackiego większość obszaru gminy leży w obrębie Pojezierza Krzywińskiego, część północno-zachodnia z ciągiem jezior należy do Pojezierza Sławskiego, natomiast niewielki południowy fragment to Wysoczyzna Leszczyńska. Główne rysy dzisiejszego krajobrazu związane są z działalnością ostatniego zlodowacenia, poza niewielkim, południowym skrawkiem gminy, którego geneza wiąże się ze stadiem Warty zlodowacenia środkowopolskiego. Jest to płaska równina zbudowana głównie z glin morenowych. Krajobraz polodowcowy cechuje

różnorodność form morfologicznych, wśród których na terenie gminy Włoszakowice można wyróżnić zarówno formy akumulacyjnej jak i erozyjnej działalności lodowcowej i rzeczno-lodowcowej. Sieć hydrograficzna gminy należy do systemu wodnego Odry. Południowa część gminy odwadniana jest przez Rów Krzycki, natomiast pozostała przez Południowy kanał Obry. Wody zbierane są przez Wencerkę, Rów Popowo, Rów Barchlin–Brzeźniak, Rów Kluczewo, Kanał Błotnicki, a także jeziora: Dominickie, Małe, Wielkie, Boszkowskie, Krzywce, Maszynek i poprzez Kanał Przemęcki odprowadzane do Południowego kanału Obry. Ponadto wody spływają do jezior: Zapowiednik, Brzeźnie, Lincjusz, Białe-Miałkie, Breńskie, Wieleńskie–Trzytoniowe i dalej poprzez Strugę Kaszczorską oraz ciąg jezior przemęckich i Kanał Przemęcki do południowego kanału Obry. Fragment wschodni gminy odwadniany jest przez Samicę Leszczyńską.

Stanowiska archeologiczne występują z reguły w pobliżu cieków wodnych lub ich bezpośrednim sąsiedztwie oraz na wyniesieniach terenu. Na interesującym nas obszarze dominuje osadnictwo kultur neolitycznych, kultury łużyckiej i kultury przeworskiej i wczesnego średniowiecza. Najstarszymi śladami osadnictwa na terenie dzisiejszej gminy są obozowiska z okres mezolitu (środkowa epoka kamienia), których ślady dotrwały do naszych czasów w postaci pojedynczych znalezisk narzędzi krzemiennych (mikrolitów) w okolicach miejscowości Bukówiec Górny i Dominice.

Od tego czasu obszar ten był nieprzerwanie zasiedlany (osadnictwo grupuje się głównie wzdłuż cieków wodnych, na terenach zajmowanych i dziś przez współczesne wsie), o czym świadczą znaleziska z następných epok, poczynając od neolitu - młodszej epoki kamienia aż do czasów współczesnych. Neolit przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp.

Wszystkie te nowości na ziemi polskiej przyniosła ludność kultury ceramiki wstęgowej rytej, która dotarła tu z terenów naddunajskich poprzez Bramę Morawską. Ludność ta osiedlała się głównie na terenach o najlepszych glebach, na których uprawiała pszenicę, jęczmień, proso (prawdopodobnie metodami kopieniaczymi, za pomocą kamiennych i rogowych motyk). Ze zwierząt domowych hodowano krowy, owce, kozy i świnie.

W połowie IV tysiąclecia przed naszą erą na obszarze Niżu Europejskiego

utworzyła się kultura pucharów lejkowatych. Ludność kultury pucharów lejkowatych zamieszkiwała niewielkie osady, położone na łagodnych stokach wydmywnych wzniesień. Charakterystyczną cechą tej kultury w zakresie obrządku pogrzebowego były monumentalne grobowce megalityczne („kujawskie”) w postaci długiego (do 130 m), trójkątnego (o podstawie do 15 m) kopca obstawionego wielkimi kamieniami. Pochówki w obudowie kamiennej znajdowały się pod nasypem grobowca.

Prawie równolegle rozwijała się kultura amfor kulistych, będąca kontynuacją kultur wstęgowych i przejmująca wiele cech od kultury pucharów lejkowatych. Dotychczas odnalezione osady tej kultury charakteryzowały się małą ilością domów o konstrukcji słupowej zbudowanych na planie nieregularnego czworokąta. Czasami również w formie ziemianki. Groby ludności kultury amfor kulistych najczęściej występują w formie skrzyń z kamieni, przykrytych ziemnym nasypem. Wewnątrz znajdowano ozdoby, naczynia. Wiele pochówków zawiera również szczątki zwierząt, głównie bydła z obciętych rogami.

Osady z epoki neolitu zarejestrowano między innymi w okolicach miejscowości Grotniki.

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny w epoce brązu. Docierał on na nasze tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. Wczesna epoka brązu jest na terenie dzisiejszej gminy słabo reprezentowana. Wzrost osadnictwa widoczny jest w środkowym i późnym okresie epoki brązu. Zaczęła się wówczas rozwijać na ziemiach polskich kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy. Ludność kultury łużyckiej prowadziła osiadły tryb życia, a system gospodarczy tej kultury, jak się przypuszcza, był wielokierunkowy. Posługiwano się sprzężajnym radłem, a mniejsze pola obrabiano za pomocą motyk rogowych, zboże sprzątało sierpem brązowym. Zmarłych palono na stosie, a ich szczątki składano do popielnic, które zakopywano w ziemi wraz z przystawkami i darami grobowymi. Znacznemu upowszechnieniu uległy wyroby brązowe, zarówno ozdoby, jak i narzędzia, które wytwarzano na miejscu.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się na ziemiach polskich epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne. W pierwszym okresie epoki żelaza (okres halsztacki 650-400 p.n.e.) kultura łużycka przeżywa swój największy rozkwit i posiada szerokie kontakty z resztą Europy. Powstają wówczas grody typu Biskupin. Pod

koniec okresu okres halszackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbytnim wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Podniesienie się poziomu wód gruntowych, spowodowane zmianami klimatycznymi, wypiera osadników z ich dotychczasowych siedlisk. Osłabione w ten sposób osadnictwo łużyckie jest stopniowo podbijane lub kolonizowane przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską. Trudno jest stwierdzić, czy proces ten miał charakter zbrojnej agresji, czy odbywał się w sposób pokojowy poprzez asymilację miejscowej ludności i przybyłej z Pomorza nowej grupy osadniczej. Różnice między obydwoma kulturami widoczne są przede wszystkim w formach grobów oraz kształtach i ornamentyce naczyń i przedmiotów metalowych.

Skupiska osadnicze kultury łużyckiej na obszarze współczesnej gminy Włoszakowice liczą kilkadziesiąt punktów, przede wszystkim w okolicach miejscowości: Bukówiec Górny, Dominice, Grotniki, Włoszakowice.

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się żelaza jako podstawowego surowca, ujednoczenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Na terenie ziem polskich wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski 150 p.n.e. – 25 n.e.). Rozwijała się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich (I-IV w. n.e.). Ludność kultury przeworskiej prowadziła osiadły tryb życia, zamieszkując osady otwarte. Podstawę gospodarki stanowiła uprawa roli w połączeniu z hodowlą zwierząt, wśród których dominowało bydło rogate. Rozwijały się również inne gałęzie wytwórczości, szczególnie hutnictwo i kowalstwo, m. in. ze względu na duże zapotrzebowanie na broń i narzędzia. Dość często wytop żelaza i wyrób z nich gotowych przedmiotów odbywał się w pobliżu osad. Charakterystyczny był obrządek pogrzebowy kultury przeworskiej. Całość wyposażenia zmarłego palono wraz ze zwłokami na stosie, a naczynia składane do grobów celowo rozbijano. Ślady osadnictwa z czasów rzymskich (pierwsze wieki naszej ery – kultura przeworska) znajdują się na terenie całej gminy, a zwłaszcza w okolicach miejscowości: Grotniki, Włoszakowice.

Na przełomie IV i V w. n.e. większość obszarów ziem polskich przeżywa głęboki kryzys kulturowy, osadniczy i gospodarczy. Związane jest to prawdopodobnie załamaniem się dotychczasowej sytuacji politycznej Europy w wyniku najazdu Hunów. Najazd ten wywołał masowe przesunięcia ludności

zamieszkującej jej środkową część oraz zlikwidował wpływ Cesarstwa Rzymskiego. Rozpoczął się okres wędrówek ludów. Bezpośrednim tego skutkiem było zahamowanie trwającego kilka wieków rozwoju gospodarczego i społecznego na ziemiach polskich.

Począwszy od VI w. n. e. wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Początkowe fazy tego okresu charakteryzują się wyraźnym regresem w zakresie kultury materialnej. Pojawia się nowy system gospodarki żywnościowej – przemienno-ugorowej uprawy zbóż ozimych i jarych. Szeroko stosowana jest sprzężajna obróbka roli. Pojawia się na szeroką skalę proso. W hodowli wzrasta rola świni przy zmniejszeniu stad bydła rogatego i koni. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka. Osady miały niewielkie rozmiary, chaty miały konstrukcję zrębową, wykorzystywano też kwadratowe ziemianki i półziemianki.

Znaczny rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się w wieku VIII. W ciągu IX i X wieku kształtowały się podstawy terytorialne państwa polskiego. Powstały wówczas grody – siedziby przedstawicieli władzy, ośrodki gospodarcze i załóżki przyszłych miast. Widocznych jest kilka faz powstawania grodów: okres plemienny, kiedy grody skupiają się w Wielkopolsce zachodniej i południowo-zachodniej; następnie w czasie bezpośrednio poprzedzającym okres formowania państwa grody powstają w środkowej i północno-wschodniej Wielkopolsce; sieć grodów rozrasta się następnie przynajmniej w trzech fazach w miarę poszerzania się terytorium państwa piastowskiego.

Według ocen archeologów, grodziska te były zamieszkałe przez człowieka od IX do XI wieku, czyli pod koniec wczesnego średniowiecza. Czasy te to okres przedpiastowski i wczesnopiastowski. W okresie przedpiastowskim trwał jeszcze zwyczaj ciałopalenia, ale około X wieku obrządek ten ustąpił miejsca pochówkowi szkieletowemu. Zespoły osadnicze związane z okresem średniowiecza są najliczniej reprezentowanymi na terenie gminy Włoszakowice. W tym czasie kształtuje się obecny układ miejscowości, stąd koncentracja osadnictwa średniowiecznego w rejonie większości miejscowości. Na szczególną uwagę zasługują osady w okolicach miejscowości: Bukówiec Górny, Dominice, Grotniki i Włoszakowice oraz cmentarzysko szkieletowe znane z miejscowości Włoszakowice.

6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne są obiektami szczególnie narażonymi na

zniszczenie. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Stan zachowania stanowisk archeologicznych na terenie gminy Włoszakowice wynika w dużej mierze z konsekwencji współczesnych perturbacji osadniczych, zwłaszcza rozwoju nowego osadnictwa, ale także ze zniszczeń wywołanych przebudową w dawnych czasach.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są przede wszystkim:

- inwestycje budowlane i przemysłowe, zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa i rozbudowa dróg na terenie gminy oraz dróg dojazdowych do pól (w roku 2018 planowane są następujące inwestycje: budowa nawierzchni asfaltowej na drogach polnych w Boszkowie Letnisku i Grotnikach; przebudowa chodnika przy drodze powiatowej w Boguszynie; przebudowa drogi powiatowej 390P-odcinek DW 305 - granica powiatu wraz z budową obwodnicy Boguszyna; rozbudowa oświetlenia ulicznego w gminie),
- rozbudowa sieci wodociągowych i kanalizacyjnych (do roku 2020 na terenie gminy przewidziano realizację następujących zadań: budowa sieci wodociągowej i kanalizacji sanitarnej na terenie Boszkowa-Letniska, Boszkowa, Dominic i Ujazdowa; rozbudowa i modernizacja sieci wodociągowej na terenie gminy; budowa sieci kanalizacji sanitarnej w Krzycku Wielkim i Sądzi; budowa sieci kanalizacji sanitarnej w Dłużynie; modernizacja sieci kanalizacji sanitarnej na terenie gminy),
- wszelkiego typu eksploatacje zasobów naturalnych (obszar gminy Włoszakowice jest mało zasobny w surowce mineralne. Obecnie eksploatowane są dwa złoża kruszywa naturalnego: DOMINICE i WŁOSZAKOWICE.

Wytypowano ponadto cztery potencjalne obszary występowania złóż kruszywa naturalnego: Boguszyn NW, Boguszyn NE, Boguszyn S, Sądzia).

Istotnym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych jest także działalność rolnicza, a zwłaszcza głęboka orka. Natomiast najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych (około 37 % ogólnej powierzchni gminy). Gmina Włoszakowice jest gminą w dużej mierze rolniczą (użytki rolne stanowią 51,9 % powierzchni).

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytności. Na terenie dzisiejszej gminy Włoszakowice szczególnie atrakcyjne turystycznie są okolice Boszkowa nad jeziorem Dominickim.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrożają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

Również przebudowa układów urbanistycznych, ruralistycznych i założeń pałacowo-parkowych prowadzi często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółwić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych ujętych w ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu – Kierownika Delegatury w Lesznie.

Na terenie stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru

zabytków obowiązuje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na jego terenie, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z WWKZ – Kierownikiem Delegatury w Lesznie.

7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

7.1. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Włoszakowice zostało uchwalone przez Radę Gminy Włoszakowice Uchwałą Nr XXVIII/226/2005 z dnia 15 grudnia 2005 r. ze zmianami dla wybranych terenów przyjętymi: Uchwałą Nr XXXII/228/2010 z dnia 08.04.2010 r., Uchwałą Nr XIII/90/2011 z dnia 29.12.2011 r. i Uchwałą Nr XVI/135/2016 z dnia 22.06.2016 r.

Studium jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego, co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze i krajobrazowe, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

W rozdz. „Charakterystyka i ocena wartości kulturowych” przedstawiono zarys historii gminy, krótką charakterystykę najcenniejszych zabytków, wykaz stanowisk archeologicznych i zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków oraz wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w ewidencji. Poniżej przedstawiono wytyczne i postulaty konserwatorskie:

- zachowanie budynków wymienionych w ewidencji zabytków,
- dostosowanie nowej zabudowy do wiejskiego krajobrazu miejscowości (budynki parterowe ze skośnymi dachami o tradycyjnym pokryciu – dachówka),
- zachowanie zabytkowych cmentarzy wraz z nagrobkami, istniejącą zielenią,
- zachowanie zabytkowych parków, pałaców, zespołów folwarcznych w granicach historycznych oraz w granicach zewnętrznych powiązań widokowych,
- zharmonizowanie elementów małej architektury z historycznym sąsiedztwem,
- istniejące wytyczne konserwatorskie nie zakazują prowadzenia inwestycji w strefie występowania stanowisk archeologicznych, jednakże wówczas wykonywanie prac ziemnych podczas inwestycji należy poprzedzić archeologicznymi badaniami ratowniczymi lub nadzorem archeologicznym w zakresie uzgodnionym zezwoleniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,

- na stanowiskach archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz w ich bezpośrednim otoczeniu nie dopuszcza się jakiegokolwiek działalności inwestycyjnej,
- wszelkie parce remontowo-budowlane oraz konserwatorskie przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków oraz prace elewacyjne przy budynkach ujętych w ewidencji zabytków polegające na wymianie pokrycia dachowego, zmianie stolarki okiennej i drzwiowej, malowaniu elewacji, a także wszystkie prace budowlano-inwestycyjne w granicach zabytkowych parków i cmentarzy (wycinka drzew, nowe nasadzenia, prace pielęgnacyjno-porządkowe), podziały geodezyjne, lokalizacja nowych budynków, ogrodzenia, podlegają każdorazowemu uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.,
- obowiązek uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków zachodzi wobec zmiany zagospodarowania terenów wyznaczonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i w projektach decyzji o warunkach zabudowy.

W kolejnym rozdziale przedstawiono kierunki ochrony i kształtowania środowiska kulturowego i krajobrazu:

- ochrona konserwatorska istniejących zespołów i obiektów zabytkowych oraz stanowisk archeologicznych,
- zachowanie historycznych układów przestrzennych oraz kształtowanie współczesnej zabudowy w nawiązaniu do tradycji regionalnych w zakresie formy architektonicznej oraz materiałów budowlanych,
- eksponowanie charakterystycznych dominant architektonicznych (np. kościoły we Włoszakowicach, Dłużynie, Charbielinie, zespół pałacowo-parkowy we Włoszakowicach),
- kształtowanie nowej zabudowy w sposób nie kolidujący ze strefami widokowymi (dotyczy to terenu wokół jezior),
- zachowanie w stanie zbliżonym do naturalnego elementów przyrodniczych takich jak jeziora, ciek, stawy, atrakcyjne ściany leśne oraz uporządkowanie zieleni parkowej,
- pozyskiwanie nowych właścicieli dla zabytków będących własnością Skarbu Państwa i przy zachowaniu ich wartości kulturowej udostępnianie społeczeństwu dla celów kulturotwórczych i turystycznych.

7.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Gmina Włoszakowice nie posiada miejscowego planu zagospodarowania

przestrzennego dla terenu całej gminy. Obowiązują następujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla wybranych obszarów na terenie gminy, które zawierają zapisy uwzględniające ochronę zabytków:

I. Uchwała nr XXIV/172/2009 Rady Gminy Włoszakowice z dnia 22.04.2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Włoszakowice - fragment miejscowości Krzycko Wielkie.

§ 11. 8. Teren objęty opracowaniem planu został rozpoznany archeologicznie. Istnieje tu zewidencjonowane stanowisko archeologiczne nr 63-23/8, będące pod opieką konserwatorską. Prace ziemne prowadzić po zapewnieniu ratowniczych badań archeologicznych metodą wykopaliskową w obrębie kolidujących z inwestycją stanowisk archeologicznych oraz stałego nadzoru archeologicznego na pozostałej części inwestycji wykonywanych przez uprawnionego archeologa po uzyskaniu pozwolenia WKZ. Pozwolenie należy uzyskać przed pozwoleniem na budowę. Koszt prac archeologicznych ponosi inwestor.

II. Uchwała nr IV/20/2011 Rady Gminy Włoszakowice z dnia 21.01.2011 r. w sprawie uchwalenia Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu II położonego w obrębie Włoszakowice, Boszkowo - Letnisko ul. Turystyczna.

§ 9. Na podstawie ustaleń planu cały obszar objęty planem obejmuje się strefą „W” konserwatorskiej ochrony archeologicznej. Przeznaczenie terenów, a także sposoby ich zagospodarowania i zabudowy wymagają prowadzenie prac konserwatorskich, badań archeologicznych i wykonywania robót budowlanych (ziemnych) przy zabytku lub w jego otoczeniu, zgodnie z ustaleniami planu, nie naruszają przepisów odrębnych, w szczególności przepisów ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami.

III. Uchwała nr XV/113/2012 Rady Gminy Włoszakowice z dnia 30.03.2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy letniskowej w miejscowości Dominice, gmina Włoszakowice.

§ 8. 1. W obszarze objętym planem przedmiotem ochrony archeologicznej są ruchome i nieruchome zabytki archeologiczne. 2. W przypadku odnalezienia podczas prowadzenie prac ziemnych obiektów archeologicznych, na obszarze objętym planem należy niezwłocznie powiadomić właściwy Urząd Ochrony Zabytków, celem określenia warunków dopuszczających do realizacji inwestycji w zakresie ochrony archeologicznej o ile taki obowiązek wynika z przepisów odrębnych.

IV. Uchwała nr V/37/2015 Rady Gminy Włoszakowice z dnia 30.04.2015 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obrębów geodezyjnych Bukówiec Górny, Dłużyna.

§ 12. 1. Ustala się strefę „W” ochrony archeologicznej: przedmiotem ochrony w archeologicznej strefie konserwatorskiej są znajdujące się w niej zabytki archeologiczne stanowiące świadectwo życia i działalności człowieka. 2. Na obszarze określonym jako strefa „W”, zwanym dalej obszarem zlokalizowane są stanowiska archeologiczne: AZP 62-22/9, AZP 62-22/10, AZP 62-22/11. Ustala się, że: a) działalność inwestycyjna prowadzona w granicach stanowisk archeologicznych wymaga przeprowadzenia ratowniczych badań wykopaliskowych; b) na pozostałym obszarze wszelkie zamierzenia inwestycyjne naruszające strukturę gruntu wymagają prowadzenia archeologicznych prac zabezpieczająco-dokumentujących; c) pozwolenie na badania archeologiczne należy uzyskać przed pozwoleniem na budowę.

Ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wynikają z zapisów zawartych w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i są każdorazowo uzgadniane z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Poznaniu Delegaturą w Lesznie.

Inwestycje na terenie gminy Włoszakowice, na obszarach, dla których nie sporządzono miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wykonywane są na podstawie decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, które uzgadniane są z konserwatorem zabytków.

7.3. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej

W czasach wielkich przekształceń środowiska, związanych przede wszystkim z urbanizacją i uprzemysłowieniem, ogromne znaczenie ma zachowanie w niezmienionym stanie terenów mało jeszcze zdegradowanych, gdzie przyroda zachowała wiele z naturalnego uroku. Formami takiej ochrony są parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu. Tworzy się je na obszarach o wysokich walorach naturalnych środowiska oraz o nieprzeciętnych właściwościach estetycznych krajobrazu, nierzadko połączonych z wartościami historycznymi, turystycznymi i krajoznawczymi.

Znaczna część gminy Włoszakowice znajduje się w obrębie *Przemęckiego Parku Krajobrazowego*, powołanego w 1991 roku rozporządzeniem Wojewody Leszczyńskiego. Celem jego utworzenia było

zachowanie jednego z najciekawszych fragmentów rzeźby polodowcowej w Wielkopolsce, a także znajdujących się tu bogatych zespołów leśno – jeziorno - łąkowych oraz siedlisk rzadkich gatunków roślin, zwierząt i grzybów. Poza walorami przyrodniczymi niezwykle ważne jest utrzymanie struktury przestrzennej terenów, ze szczególnym uwzględnieniem swoistych cech miejscowego krajobrazu rolniczego, a także ochrona wartości kulturowych i historycznych.

Powierzchnia Przemęckiego Parku Krajobrazowego wynosi 21 450 ha, co czyni go jednym z większych, wielkopolskich parków krajobrazowych. Park swoim obszarem obejmuje 6 gmin w dwóch województwach (Wielkopolskim i Lubuskim). Największy udział w powierzchni Parku mają gminy: Przemęt, Wijewo i Włoszakowice.

Przeważająca część terenu położona jest w obrębie mezoregionu Pojezierze Sławskie. Część wschodnia i północno-wschodnia wchodzi w skład Równiny Kościańskiej i Pojezierza Krzywińskiego, południowy fragment stanowi również skraj Wysoczyzny Leszczyńskiej. Rzeźba terenu ukształtowana została przez ostatnie zlodowacenie i charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem. Występują tu niemal wszystkie charakterystyczne formy młodoglacjalne. Większość terenu pokrywają płaskie lub faliste wysoczyzny morenowe, ale odnaleźć można także fragmenty moreny czołowej oraz wydmy. Istotnym elementem krajobrazu są też liczne jeziora polodowcowe, głównie o charakterze rynnowym, które wraz z przyległymi terenami leśnymi i łąkowymi tworzą cenną przyrodniczo mozaikę.

W krajobrazie dominują tereny rolnicze: pola uprawne i łąki kośne poprzecinane płataniną jezior i kanałów, które malowniczo współgrają z dość dobrze rozbudowaną siecią osadniczą i kompleksami leśnymi. W tej mozaice dużą rolę odgrywają zadrzewienia śródpolne (głównie wierzbowe i topolowe) oraz nadbrzeżne (najczęściej olsy). Na południowym wschodzie rozciągają się lasy włoszakowickie.

Nieco ponad 8 % obszaru gminy zajmują obszary chronionego krajobrazu, których powołanie miało na celu zachowanie i ochronę obszarów o cechach środowiska zbliżonych do naturalnego. Są to:

- 1) *Przemęcko – Wschowski i kompleks leśny Włoszakowice* powołany rozporządzeniem Wojewody Leszczyńskiego w 1992 r.,
- 2) *Kompleks leśny Śmigieł – Święciechowa* – powołany rozporządzeniem Wojewody Wielkopolskiego w 2006 r.

8. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków

Zabytki nieruchome na terenie gminy Włoszakowice, wpisane do rejestru zabytków, prezentują zróżnicowany stan zachowania.

BUKÓWIEC GÓRNY

Zespół kościoła par. p.w. św. Marcina

Pierwszy, drewniany kościół wzniesiono w Bukówcu już w 1270 r. Na przestrzeni wieków wzniesiono ich kilka. Do budowy murowanej, zachowanej do obecnych czasów, świątyni przystąpiono w 1825 r. Budowa trwała z przerwami do 1845 r., kiedy kościół został ukończony i konsekrowany. W tym samym czasie, po północnej stronie kościoła została również wzniesiona brama z dwiema furtami. Kościół usytuowany jest na niewielkim wzniesieniu w środkowej części wsi, na terenie otoczonym murem ceglany, a od strony wschodniej z kamienia polnego. W północnym, ceglany odcinku muru znajduje się trójprzelotowa, murowana z cegły, otynkowana brama z półkoliście zamkniętym otworem bramnym. Nad nim eliptyczna nisza z figurą Chrystusa, z neobarokowym zwieńczeniem z krzyżem na osi. Główny otwór bramy flankują dwa pilastry i ujmują furty zamknięte łukami odcinkowymi, zwieńczone spływami. Kościół orientowany, jednonawowy, wzniesiony na podmurówce, murowany z cegły, tynkowany, pierwotnie na planie wydłużonego prostokąta z węższą zakrystią na planie kwadratu od wschodu. W 1930 r. dobudowano do nawy od północy i południa dwie boczne kaplice na rzutach zbliżonych do kwadratu, które utworzyły rodzaj transeptu i nadały kościołowi plan zbliżony do krzyża greckiego. Od południa do prezbiterium dobudowano nową zakrystię na rzucie wydłużonego prostokąta, a przy północnej elewacji nawy wzniesiono kruchtę. Nawę, prezbiterium, kaplice i starą zakrystię nakrywają dachy dwuspadowe. Dachy pokryte dachówką ceramiczną.

Generalny remont kościoła wraz z wymianą pokrycia dachów wykonano w 1986 r., w 1990 r. położono nowe tynki na elewacjach. Stan zachowania dobry.

Wiatrak koźlak – ul. Wiatraczna

Usytuowany przy drodze prowadzącej do Krzycka Wielkiego. Wzniesiony w 1 poł. XIX w., pierwotnie znajdował się w Boszkowie, skąd w 1921 r. został przeniesiony na obecne miejsce. Wiatrak należał do osoby prywatnej, od której odkupiła go Gmina Włoszakowice. Wiatrak osadzony na koźle wspartym na fundamencie z kamienia polnego, na podmurówce z cegieł. Dwukondygnacyjny, na planie zbliżonym do kwadratu, konstrukcji szkieletowej, ściany szalowane

deskami oraz gontem (ściana wietrzna). Nakryty dachem dwuspadowym, gontowym, ze ściętym szczytem ściany wietrznej. Na wysokości pierwszej kondygnacji wejście poprzedzone galerią. Od strony wietrznej cztery śmigła typu żaluzjowego. Obiekt po remoncie zabezpieczającym w 2000 r. został wydzierżawiony Bukowieckiemu Towarzystwu Kulturalnemu, które wraz ze Stowarzyszeniem Bukówczan MANU w 2014 r. poddało konserwacji i odtworzeniu uszkodzonych elementów wiatraka przy współfinansowaniu z funduszy UE. Planowany jest remont wnętrza.

Wiatrak koźlak – ul. Dłużyńska

Usytuowany przy drodze prowadzącej do Dłużyny. Wzniesiony w 1841 r. Podstawę wiatraka stanowi słup główny. Dwukondygnacyjny osadzony na koźle wspartym na fundamencie z kamienia polnego i na podmurówce. Założony na planie prostokąta. Na wysokości I kondygnacji wejście do budynku poprzedzone schodami i gankiem oszalowanym deskami. Konstrukcja ścian ramowa, oszalowana deskami, ściana wietrzna gontem. Cztery śmigła typu żaluzjowego zamocowane na głowicy wału napędowego. W 1957 r. wyposażono wiatrak w silnik elektryczny. Dach dwuspadowy, krokwiowy, kryty gontem. Zachowane wyposażenie. Wiatrak po remoncie kapitalnym. Obecnie w obiekcie mieści się „Galeria Wiatrak”. Własność prywatna.

DŁUŻYNA

Zespół kościoła par. p.w. św. Jakuba Większego Apostoła

Kościół położony na wzniesieniu w centrum wsi, przy rozwidleniu dróg, na terenie przykościelnego cmentarza na rzucie nieregularnego owalu, ogrodzonego parkanem. Wieś Dłużyna w XVI-XVII w. należała do Opalińskich i była częścią parafii w Charbielinie. Po pożarze tamtejszego kościoła Piotr Opaliński, właściciel wsi, wybudował ok. 1660 r. w Dłużynie drewniany kościół, który 9 października 1667 r. pod wezwaniem św. Jakuba Większego był konsekrowany przez sufragana poznańskiego, biskupa Macieja Mariana Kurskiego. Pierwotny, drewniany, kościół stał na terenie dzisiejszego cmentarza. W latach 1838-1841 z fundacji dziedzica dóbr Machcin, Waleriana Szeligi Bielińskiego, został wybudowany drugi z kolei budynek sakralny według projektu architektów Petersona i Sollera, a budowniczym był Samuel Eckert ze Wschowy. W latach 1858 - 1859 r. dobudowano wieżę, której fundatorem był dziedzic Machcina Mateusz Łakomicki. Kościół w stylu neorenesansowym, murowany z cegły, na kamiennych fundamentach. Jednonawowy korpus założony na rzucie wydłużonego prostokąta, z dostawioną od wschodu przybudówką zamkniętą trójbocznie, mieszczącą częściowo prezbiterium, za którym ulokowana zakrystia.

Od zachodu do nawy przylega, na rzucie zbliżonym do kwadratu, czterokondygnacyjna wieża, otynkowana, której dwie ostatnie kondygnacje węższe, wydzielone gzymsem kordonowym z dachówki, z otworami okiennymi i żaluzjowymi okiennicami. Nawa przykryta dachem dwuspadowym z dachówki, z sygnaturką na szczycie, przybudówka dachem pięciopółaciowym, wieża przykryta wysokim sześciobocznym, ostrosłupowym dachem z blachy miedzianej, wychodzącym ze spłaszczonego dachu czteropółaciowego, zwieńczonym puszką i krzyżem.

W 1985 r. przeprowadzono remont kapitalny wieży z wymianą pokrycia dachowego na miedziane i nałożono nowe tynki, w 1986 r. i w 1989 r. odnawiano elewacje i założono nowe rynny miedziane, w 1996 r. tynkowano ścianę szczytową sąsiadującą z wieżą. Kościół w stanie dobrym.

Na północny zachód od kościoła, po prawej stronie przebiegającej obok drogi, usytuowana jest plebania poprzedzona klombem z cisami tworzącymi rodzaj altany. Budynek plebanii zbudowano w latach 1842-1843. Wzniesiony na rzucie prostokąta, częściowo podpiwniczony, murowany z cegły, otynkowany, parterowy, przykryty wysokim dachem dwuspadowym z oknami powiekowymi, pokrytym dachówką. Do korpusu od północy dostawiona piętrowa przybudówka kryta dachem pulpitowym z blachy, sięgającym okapu korpusu, obok niższa kryta dachem płaskim z blachy; obie przybudówki mieszczą się w szerokości bryły korpusu. Na osi elewacji frontowej znajduje się prostokątny ganek wsparty na sześciu słupach, przykryty dachem pulpitowym, poprzedzony schodami.

W 1994 przełożono dach na budynku, w 1999 r. remont wnętrza. Budynek w dobrym stanie.

DOMINICE

Wiatrak koźlak

Najstarszy na terenie gminy, wzniesiony w 1751 r. Podstawę wiatraka stanowi słup główny. Dwukondygnacyjny budynek osadzony na koźle wspartym na fundamencie z kamienia polnego i na podmurówce. Założony na planie prostokąta. Na wysokości I kondygnacji znajduje się wejście poprzedzone schodami i zadaszonym gankiem. Nakryty dachem dwuspadowym, ściętym od strony ściany wietrznej. Konstrukcja ścian ramowa, szalowana deskami, ściana wietrzna kryta gontem. Obecnie pełni rolę domku letniskowego. Stan zachowania dobry. Własność prywatna.

JEZIERZYCE KOŚCIELNE

Kościół par. p.w. św. Michała Archaniola

Położony w środkowej części wsi, otoczony cmentarzem, ogrodzony płotem z drewnianych sztachet na kamiennym cokole, z murowanymi, otynkowanymi słupkami i bramą po stronie północnej. Pierwszy kościół zbudowano prawdopodobnie wraz z lokowaniem wsi na prawie średzkim w XV wieku, gdyż w 1446 r. wspomniany jest pleban Michał. Przed rokiem 1510 kościół przyłączono jako filialny do Gołanic. Pod koniec XVIII w. stary, drewniany kościół spłonął. Obecny, również drewniany z wieżą częściowo murowaną, został zbudowany w 1806 r. Kościół konstrukcji zrębowej, oszalowany w układzie pionowym, orientowany, jednonawowy. Nawa została wzniesiona na planie prostokąta - nad nią wieżba dachowa o rzadko spotykanej konstrukcji storczykowej - z węższym, na planie zbliżonym do kwadratu prezbiterium od wschodu. Od zachodu do nawy na jej osi przylega wieża na planie kwadratu z wejściem w przyziemiu. Do nawy przylega kruchta na planie wydłużonego prostokąta, z której prowadzą osobne przejścia do nawy kościoła i znajdującej się na przedłużeniu kruchty nieco szerszej zakrystii, również wzniesionej na planie wydłużonego prostokąta. Nawa i niższe od niej prezbiterium, posadowione na murowanej podmurówce, są jednokondygnacyjne z wysokimi poddaszami użytkowymi, nakryte dachami dwuspadowymi (wyższym nad nawą, niższym nad prezbiterium). Od zachodu przylega do nawy dwukondygnacyjna, murowana w dolnej partii z cegły, otynkowana, pomalowana wieża, której górna, drewniana, oszalowana kondygnacja jest węższa od dolnej i oddzielona od niej jednospadowymi, drewnianymi połaciami krytymi gontem. Wieżę nakrywa dach namiotowy zwieńczony iglicą z krzyżem. Dachy pokryte gontem.

W 1963 r. przeprowadzono kapitalny remont kościoła wraz założeniem fundamentów pod drewnianą konstrukcją całego kościoła, w 1967 r. naprawa parkanu wokół kościoła. W 1973 r. położono nowy dach z gontów. W 1986 r. postawiono nowy płot sztachetowy. W 1989 r. konserwacja zewnętrznej architektury drewnianej. W 1993 r. przeprowadzono generalny remont wieży kościelnej. W 1997 r. założono nową instalację elektryczną. Stan zachowania dobry.

KRZYCKO WIELKIE

Zespół dworsko-parkowy

Usytuowany na południowo-zachodnim skraju wsi. Powstał w 2 poł. XVIII wieku z inicjatywy właściciela wsi Stanisława Krzyckiego. Dwór kryty gontem jest jednym z nielicznych, zachowanych do naszych czasów, przykładów barokowego alkierzowego dworu. Obecnie jest budowlą murowaną z cegły. W czasie remontu ok. 1960 r. ściany o konstrukcji szkieletowej zastąpiono ceglanymi.

Charakterystyczna, parterowa, na rzucie prostokąta, podpiwniczona bryła budynku złożona jest z trzech integralnie powiązanych ze sobą części: głównego korpusu założonego na prostokątnym rzucie i zwieńczonego wysokim łamanym dachem pokrytym gontem, w którym na osi od południa i północy dwuosiove facjaty oraz przylegających do niego po bokach mniejszych alkierzy, wysuniętych znacznie przed lico elewacji północnej, cofniętych w stosunku do elewacji południowej, nakrytych oddzielnymi, łamanymi, czterospadowymi dachami pokrytymi gontem. W elewacjach dłuższych, południowej i północnej, na osi prostokątne wejścia, nad którymi facjaty z ozdobami architektonicznymi. Do elewacji zachodniej dostawiona ceglana przybudówka z wejściem do piwnicy. Obiekt w bardzo dobrym stanie.

Park otaczający dwór, pierwotnie o powierzchni 3,86 ha, w kształcie zbliżonym do trapezu, posiada resztki cennego drzewostanu z przewagą grabu, lipy, wiązu szypułkowego, żywotnika zachodniego i zachowaną aleję grabową. Zadrzewienie parkowe znajduje się głównie w części środkowej i południowej parku, składa się z robinii akacjowej z domieszką grabu, lipy, jesionu, kasztanowca, klonu, świerku. Wśród współczesnych nasadzeń przeważa jarząb pospolity, klon pospolity, lipa drobnolistna, dereń, głóg jednoszyjkowy. Współcześnie zakomponowano przed dworem rabaty z zielenią ozdobną. Park na bieżąco pielęgnowany. W bardzo dobrym stanie. Zespół dworsko-parkowy stanowi własność prywatną.

WŁOSZAKOWICE

Zespół kościoła par. p.w. Świętej Trójcy

Najstarsze wzmianki o włoszakowickiej parafii pochodzą z 1409 r., erygowana była już w XII w. Pierwotnie kościół parafialny był pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny i Wszystkich Świętych. Na pocz. XVI w. wzniesiono nową, drewnianą świątynię konsekrowaną w 1580 r. W połowie XVII w. z fundacji Krzysztofa Opalińskiego wybudowano obecną świątynię, być może według projektu Krzysztofa Bonadury Starszego. Budowę ukończono dzięki legatowi Mikołaja Tarnowieckiego. Zespół kościelny jest położony w centralnej części miejscowości, na niewielkim wzniesieniu o spadku w kierunku zachodnim, od strony wschodniej i południowej ograniczony terenem probostwa. Teren kościelny otoczony otynkowanym murem z barokową bramą i dwiema furtami w murze, w którego narożniku południowo-wschodnim wejście na teren probostwa. Kościół orientowany, jednonawowy, murowany z cegły, tynkowany, posadowiony na podmurówce z cegły oraz kamienia, dwukondygnacyjny, na planie wydłużonego prostokąta, z trójprzęsłową nawą główną, półkoliście

zamkniętym, nieco węższym, jednoprzęsłowym prezbiterium od południowego wschodu, dwiema trójkondygnacyjnymi, o konstrukcji ryglowej, wieżami na planie kwadratów od północnego zachodu oraz bocznymi, niższymi kaplicami na rzucie prostokątów po obu stronach przyprezbiterialnego przęsła nawy głównej. Kaplice otwierają się na nawę tworząc rodzaj transeptu. Do południowo - zachodniej kaplicy przylega zakrystia na planie kwadratu. Dachy nad nawą główną i prezbiterium dwuspadowe, nad kaplicami trzypołaciowe, kryte dachówką. Wieże nakryte hełmami kopulastymi obitymi blachą miedzianą, zwieńczone iglicami z kulą i krzyżem.

Prace remontowe i konserwatorskie przeprowadzono w 2 poł. XX w. oraz na początku obecnego stulecia, m.in. w 1967 r. odnowiono wnętrza, wszystkie ołtarze i obrazy gruntownie odrestaurowano i zakonserwowano, latach 1985-1986 wymieniono stolarkę okienną oraz konstrukcję hełmów wież i pokryto je miedzianą blachą. W latach 1987-1990 przełożono pokrycie dachu, zamontowano nowe krzyże, otynkowano elewacje. W 2000 r. malowano wnętrza kościoła, oczyszczono ołtarz główny, poddano renowacji murowane ołtarze boczne, w 2017 r. poddano konserwacji ołtarz św. Józefa. Utrzymany w dobrym stanie.

Po południowo zachodniej stronie kościoła wzniesiono w 1812 r. budynek plebanii. Murowany z cegły, tynkowany, jednokondygnacyjny, z częściowym podpiwniczeniem i użytkowym poddaszem, na rzucie zbliżonym do kwadratu, na osi ściany północno zachodniej dostawiona drewniana weranda na rzucie prostokąta, poprzedzona murowanymi schodami, w prawym narożniku ściany południowo-wschodniej nowa dobudówka na rzucie prostokąta. Budynek nakryty wysokim dwuspadowym dachem z naczółkami, krytym dachówką. Weranda dachem dwuspadowym, dobudówka nakryta dachem jednospadowym.

W 1992 r. przeprowadzono prace remontowe i konserwatorskie dachu - więźby wraz z pokryciem oraz ankrowanie ścian bocznych budynku. Stan zachowania dobry.

Zespół pałacowo-parkowy

W 2 poł. XIV w. i w 1 poł. XV w. Włoszakowice były własnością rodu Borków-Gryżyńskich. Z ich inicjatywy, na miejscu, gdzie dzisiaj znajduje się pałac, w 1 poł. XV w. został wzniesiony zamek. Na początku XVI w. Włoszakowice stały się własnością Opalińskich. W latach ok. 1641-43 według projektu Krzysztofa Bonadury Starszego został wzniesiony pałac dla wojewody Krzysztofa Opalińskiego, na miejscu dawnego zamku. Obecny pałac wzniesiono jako pałacyk myśliwski dla ks. Aleksandra Józefa Sułkowskiego z Rydzyny

w latach 1749-52, w miejscu pierwotnego. W XIX w. i na początku XX w. był przebudowywany, m. in. wieńczącą go pierwotnie kopułę z iglicą zastąpiono dachem płaskim z żeliwną balustradą. Zespół pałacowy położony jest w północno-wschodniej części wsi. Tworzy go pałac usytuowany na sztucznej wyspie otoczonej fosą, dwie oficyny oraz park. Pałac został wybudowany na oryginalnym rzucie trójkąta równobocznego o wciętych półkoliście narożach (interpretowanym jako zamierzone przez A. Sułkowskiego nawiązanie do wolnomularskiej symboliki kielni). Bryła budynku jest trójkondygnacyjna, wzniesiona z cegły, na kamiennym fundamencie, z wysokim cokołem, częściowo podpiwniczona. Elewacje zewnętrzne oraz wewnętrzne ściany tynkowane. Elewacje wklęsłych narożników są dwukondygnacyjne. Elewacja frontowa, zwrócona na południowy zachód, wyróżniona o dodatkowe elementy architektoniczne i rzeźbiarskie. Nad kondygnacją wysokich piwnic wznosi się kondygnacja parteru z centralnie usytuowaną obszerną, trójkątną, dwukondygnacyjną salą o ściętych narożach. W narożach korytarze. Wokół sali jeden trakt pokoi jednokondygnacyjnych w układzie amfiladowym. W fasadzie wejście główne poprzedzone dwubiegowymi schodami. Na osi fasady, w piwnicy, dawna „sala terrena”. Całość nakryta dachem płaskim. Na dachu, we wschodnim narożniku, boniowana wieżyczka z wąskimi otworami okiennymi oraz gzymsem wieńczącym wspartym na ozdobnych konsolkach. Po generalnym remoncie przeprowadzonym w latach 80. i 90. ubiegłego wieku do pałacu przeniesiono siedzibę Urzędu Gminy Włoszakowice.

Park o pow. 26 ha z ogrodem włoskim, stawami oraz częścią leśną z dawnym zwierzyńcem. W części centralnej w bezpośrednim sąsiedztwie zabytkowego pałacu zachowały się resztki założenia barokowego. Przez fosę przełożony mostek, prowadzący do budynków na wyspie. Wśród starodrzewu najcenniejszy okaz - platan klonolistny o obwodzie pnia 790 cm. i wysokości 30 m. Park współcześnie zagospodarowano, wprowadzono nowe zadrzewienia i krzewy, wytyczono i utwardzono kostką alejki, założono klomby i rabaty kwiatowe, wprowadzono elementy małej architektury, „głazy historii i zasłużonych”, galerię drewnianych rzeźb, wytyczono miejsce wypoczynkowe. Park na bieżąco pielęgnowany. Część leśna zróżnicowana pod względem ukształtowania terenu. Podmokły las liściasty położony niżej, przecięty duktem leśnym, obejmuje teren dawnego zwierzyńca. Powiązania widokowe łączące obie części parku tworzą kanały i dukty leśne, stanowiąc w ten sposób jedną wspólną kompozycję. Łąki ze strumieniami i kanałami pełnią ważną funkcję

powiązań widokowych z dominantą pałacu na wyspie. Zespół pałacowo-parkowy stanowi własność Gminy Włoszakowice.

Dom, ul. Kurpińskiego 1

Wzniesiony w 1 poł. XIX w. Budynek o charakterystycznej niskiej bryle z wysokim, stromym dachem naczółkowym, z ryglową konstrukcją ścian w większości wypełnionych otynkowanym murem z cegły i kominem butelkowym w środku sieni, z zachowanym oryginalnym jednym piecem murowanym. Wzniesiony na podmurówce z cegły i kamieni polnych otoczków, zachowanej fragmentarycznie we wschodnie części ściany dłuższej, częściowo podpiwniczony, z wysokim dwukondygnacyjnym poddaszem strychowym, w którego dolną kondygnację przy ścianach szczytowych wbudowane są pomieszczenia użytkowe. Szerokofrontowy, na rzucie prostokąta, elewacje dłuższe jednokondygnacyjne, szczytowe – dwukondygnacyjne, we wnętrzach zachowane oryginalne drzwi. Budynek przykryty dachem z dachówki ceramicznej. W obiekcie w ostatnich latach przeprowadzono remont pokrycia dachowego, przemurowano ściany, wymieniono stolarkę okienną na PCV. Stan zachowany dobry. Własność prywatna.

Dom, ul. Kurpińskiego 2

Wzniesiony w 1 poł. XIX w. Budynek o charakterystycznej niskiej bryle z wysokim, stromym dachem naczółkowym, z ryglową konstrukcją ścian wypełnionych otynkowanym murem z cegły i kominem butelkowym w środku sieni, z zachowanymi murowanymi piecami. Wzniesiony na podmurówce z cegły i kamieni polnych otoczków, częściowo podpiwniczony, szerokofrontowy, na rzucie prostokąta. Dach kryty dachówką ceramiczną. Budynek po remoncie kapitalnym mieści restaurację. Własność prywatna.

Dom, ul. Jana Otto 2

Zbudowany w 1910 r. dla leśniczego. Budynek posadowiony na ceglanej, nieotynkowanej podmurówce, murowany, tynkowany, jednokondygnacyjny, na rzucie prostokąta, z dostawionymi dwoma, niewielkimi aneksami oraz ryzalitem; w części północno-zachodniej dobudówka na rzucie prostokąta, druga dobudówka na osi południowo-zachodniej elewacji oraz założony na rzucie prostokąta ryzalit w elewacji frontowej, zwieńczony balkonem w części użytkowego poddasza. Całość nakryta dachem dwuspadowym, z dachówki. Dobudówka, mieszcząca główne wejście do budynku, nakryta dachem trójpołaciowym. We wnętrzach zachowane trzy oryginalne piece kaflowe w tonacji zielonej: dwa w kształcie prostopadłościanu o kaflach pokrytych dekoracją roślinną i geometryczną, jeden zamknięty półkolistym szczytem

o krawędziach wolutowych z wnęką w ścianie szczytowej. W 1989 r. przełożono dach i położono nowe tynki zewnętrzne. Własność prywatna. Stan zachowania dobry.

ZBARZEWO

Kościół par. p.w. Narodzenia NMP

Parafia w Zbarzewie istnieje najprawdopodobniej od XIV wieku. Początkowo była pod wezwaniem Matki Boskiej, w XVIII w. przemianowana na wezwanie Narodzenia NMP. Kościół został wzniesiony w latach 1470 - 1473 r. W 2 poł. XVII w. dobudowano kruchtę południową. Świątynia położona jest w środkowej części wsi, po północnej stronie rozwidlenia dróg. Teren wokół kościoła, na którym znajduje się cmentarz z czasów budowy kościoła, otoczony jest murem z XIX w. Kościół późnogotycki, orientowany, murowany z cegły, na rzucie zbliżonym do kwadratu, z nieco węższym i niższym, zamkniętym trójbocznie prezbiterium od wschodu. Na południowej elewacji nawy dobudowana kruchta na planie zbliżonym do kwadratu. Od północy do prezbiterium przylega zakrystia. Korpus nawowy i prezbiterium oszkarpowane w narożach. Elewację zachodnią wieńczy wysoki trójkątny szczyt z ostrołukowymi blendami w układzie schodkowym, rozdzielonymi wysokimi sterczynami. Korpus i prezbiterium nakrywają dachy dwuspadowe. Prostopadłościenna kruchta przylegająca od południa do korpusu nawowego, wysokością sięgająca gzymsu wieńczącego nawy, posiada szczyt ze spływami i jest nakryta dachem dwuspadowym. Zakrystię po północnej stronie prezbiterium nakrywa dach pulpitowy.

Większe prace remontowo-konserwatorskie przeprowadzono w latach 60. ubiegłego wieku oraz wykonano polichromie, których autorami byli Stanisław i Teodor Szukałowie. Stan zachowania dobry.

Zespół pałacowo-folwarczny

Pałac wzniesiony w 1902 r. dla niemieckiej rodziny Hörich. Budynek wybudowany na wysokim cokole, podpiwniczony, murowany z cegły, tynkowany, dwukondygnacyjny, wzniesiony na planie prostokąta, z ryzalitem od zachodu i prostokątnymi skrzydłami od północy i południa, tworzącymi dwukondygnacyjne ryzality boczne od wschodu. Prawe skrzydło dodatkowo rozczłonkowane na mniejsze prostokąty. Na osi elewacji wschodniej portyk arkadowy z tarasem na piętrze i wystawą dachową z trójkątnym szczytem. Całość nakryta dachem czterospadowym rozciągniętym na dachy trójpołaciowe nad ryzalitami bocznymi. Wystawy dachowe nakryte dachami dwuspadowymi. Budynek nieużytkowany, w złym stanie technicznym.

Park z XIX w., usytuowany na północ od pałacu, o pow. 4,74 ha. Drzewostan przetrzebiony. Zachowany starodrzew z okazami pomnikowymi: lipa drobnolistna, trzy dęby szypułkowe, kasztanowiec biały, jesion wyniosły. Teren zaniedbany, staw na południe od pałacu, zarosnięty i zaśmiecony. Układ kompozycyjny zatarty. Park wymaga przeprowadzenia prac rewaloryzacyjnych.

Na południe i południowy wschód od pałacu położone są zabudowania gospodarcze, wzniesione w połowie XIX w. i na początku XX w.: stodoła, zamykająca podwórze od północy, gorzelnia i spichlerz w części południowej, od wschodu trzy przylegające do siebie obory. Obiekty poprzez upływ czasu i niedostosowanie do współczesnych wymogów technologicznych nie spełniają swojej pierwotnej funkcji, nieużytkowane popadają w ruinę, wymagają pilnie prac remontowych i adaptacyjnych.

Zespół pałacowy i folwarczny stanowi własność Gminy Włoszakowice.

9. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie

Gmina Włoszakowice nie posiada planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy, będącego prawem miejscowym. Z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej jest to istotne zagrożenie dla zabytków nieruchomych. Bowiem ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony wymienionej w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozostałe, wpis do rejestrów zabytków, dotyczy wybranych grup obiektów, zaś uznanie za pomnik historii lub utworzenie parku kulturowego obecnie gminy nie dotyczy. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r. wprowadziła w art. 7 pkt 4 dodatkową formę ochrony m. in. w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz w decyzji o warunkach zabudowy, jednakże nie wszystkie inwestycje realizowane są w oparciu o w/w decyzje, a remonty obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków nie zawsze wymagają pozwolenia na budowę, które wydawane jest w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków. Brak szczegółowych zapisów w planach zagospodarowania przestrzennego może spowodować daleko idące przekształcenia przestrzenne, materiałowe i architektoniczne.

Do istotnych zagrożeń obiektów zabytkowych na terenie gminy należy zaliczyć tzw. zagrożenia techniczne. Pierwotny układ komunikacyjny, na który nałożone są wszelkie współczesne rozwiązania drogowe, kumuluje się niekorzystnie w odniesieniu do wszelkich budowli, szczególnie zaś tych, które są obiektami zabytkowymi. Emisje gazów, zanieczyszczeń atmosferycznych, to

następna z przyczyn degradujących elewacje pokryte tynkami tradycyjnymi.

Wśród istotnych zagrożeń wymienić trzeba również indywidualne postawy oraz przypisane im wartości, które dla człowieka będącego ich nosicielem są wyznacznikiem działań skutkujących decyzjami nie zawsze pomyślnymi dla substancji zabytkowej. Przejawia się to w dowolnym przerabianiu, poprawianiu budynków z naruszeniem wszelkich zasad, którym poddana jest substancja zabytkowa. Likwidacja oryginalnych elementów dekoracji architektonicznej, zdobionej stolarki okiennej i drzwiowej, wprowadzanie współczesnych materiałów budowlanych typu blacha dachówkowa w miejsce ceramicznych pokryć dachowych, okien z PCV oraz ocieplanie płytami styropianowymi, prowadzi do degradacji pojedynczych obiektów, a także całych obszarów starej zabudowy.

Do obszarów zagrożonych zaliczyć należy również dawne zespoły folwarczne. Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych związanych z dawną zabudową folwarczną i niewielka możliwość wykorzystania starych budynków do nowoczesnej produkcji powoduje opuszczenie, a w konsekwencji niszczenie obiektów.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymienia również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami”.

Najważniejszym jednak elementem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczone. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

10. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

10.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta (burmistrza) gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków.

Gminna ewidencja zabytków nieruchomości dla gminy Włoszakowice została wykonana w 2011 r. zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury

i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem oraz przyjęta Zarządzeniem Nr 44/2013 Wójta Gminy Włoszakowice z dnia 06.08.2013 r.

Gminna ewidencja zabytków będzie podlegała okresowej aktualizacji poprzez:

- wykreślanie z ewidencji zabytków nieruchomości obiektów, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe - w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony - w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków nieruchomości o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o wpisie do rejestru zabytków lub włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Zgodnie z w/w Rozporządzeniem, do końca 2018 r. zostanie wykonana gminna ewidencja zabytków archeologicznych, obejmująca karty stanowisk archeologicznych. Ewidencja ta będzie uzupełniana i weryfikowana poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Sporządzona zostanie elektroniczna, systematycznie aktualizowana baza informacji o stanowiskach archeologicznych wytypowanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków do wpisania do rejestru zabytków, w celu uwzględnienia ich w dokumentach planistycznych i inwestycyjnych gminy.

10.2. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153), do końca 2018 r. opracowany zostanie plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Plan ten będzie corocznie aktualizowany.

10.3. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- ▲ włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych

- w szkołach podstawowych i gimnazjach prowadzonych przez gminę,
- ▲ organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
 - ▲ publikacja folderu prezentującego najważniejsze obiekty zabytkowe na terenie gminy oraz założenie strony internetowej związanej z tą problematyką,
 - ▲ udostępnienie gminnej ewidencji zabytków oraz „Programu opieki nad zabytkami Gminy Włoszakowice” na stronie internetowej Gminy,
 - ▲ uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
 - ▲ ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych,
 - ▲ udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,
 - ▲ współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
 - ▲ udział w cyklicznych imprezach – wystawach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,
 - ▲ współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny.

10.4. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- ▲ informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
- ▲ merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
- ▲ aktywne zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowania obiektów
 - ▲ zabytkowych,
 - ▲ określenie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie,
 - ▲ restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością Gminy,
- renowacja obiektów zabytkowych będących własnością Gminy:

Obiektami zabytkowymi, stanowiącymi własność Gminy Włoszakowice są:

- 1) wiatrak koźlak w Bukówcu Górnym – użytkowany przez Bukówieckie Towarzystwo Kulturalne – planowany jest remont wnętrza przy wsparciu

finansowym z funduszy europejskich,

2) zespół pałacowo-parkowy we Włoszakowicach - w budynku pałacu zakłada się bieżące remonty związane z funkcjonowaniem urzędu oraz podstawowe zabiegi pielęgnacyjne zieleni parkowej; w budżecie na 2018 r. zaplanowano na ten cel kwotę 60.000,00 zł.,

3) zespół pałacowo-folwarczny w Zbarzewie – przeznaczony do sprzedaży; do czasu sprzedaży, prowadzone będą podstawowe prace zabezpieczające i naprawcze, aby nie dopuścić do pogorszenia stanu technicznego obiektów.

10.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.

Szlaki turystyczne stanowią jedną z form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału. Istotą tworzenia wszelkich szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, kajakowych, konnych, itp.) jest cel, któremu mają służyć, zaś ów determinowany być musi atrakcyjnością miejsc i obiektów przez które przebiega. Walory przyrodniczo-krajobrazowe gminy Włoszakowice z malowniczo położonymi jeziorami, posiadana już infrastruktura turystyczna i wykorzystywany Szlakiem Konwaliowym, ze szczególnie cennymi terenami objętymi ochroną krajobrazu, bogata flora i fauna, zróżnicowany przekrój stylów architektonicznych utrwalonych w budowlach sakralnych i rezydencjonalnych, twórcy i kultura ludowa, historyczne postaci i ich działalność, stanowią niewątpliwie atut turystyczny i poznawczy.

Na terenie gminy przecinają się szlaki turystyczne, stanowiące formę związku między sąsiednimi gminami, dla których granice administracyjne nie stanowią przeszkody, lecz wręcz implikują nowatorskie rozwiązania w zakresie szeroko pojętego zaspokajania potrzeb społecznych. Warto tutaj wymienić istniejące szlaki turystyczne, wiodące do najciekawszych pod względem historycznym i przyrodniczym miejscowości, w których znajdują się także najcenniejsze obiekty zabytkowe wymienione w poprzednich rozdziałach.

- *Wielkopolski Szlak Wiatraczny*, największy tego typu szlak w Europie, obejmujący wiatraki koźlaki na terenie Wielkopolski. Na trasie znalazły się wiatraki z terenu gminy Włoszakowice.
- *Szlak Konny Króla Stanisława*, którego patronem jest Stanisław Leszczyński, król Polski, książę Lotaryngii i Baru. Szlak prowadzi przez ziemie należące przez stulecia do rodu Leszczyńskich, można wybrać wersję od rezydencji do rezydencji lub *Szlak Trzebidzki*, który prowadzi

przez ciekawe zakątki gmin Przemęt i Włoszakowice, dł. 25,5 km, wiedzie przez: Charbielin - Bucz - Poświętno - Sokołowice – Skarżyn.

- *Droga Świętego Jakuba*, część tej międzynarodowej trasy określanej mianem „szlaku pątniczego”, przebiegającej przez Wielkopolskę do Santiago de Compostella, na terenie gminy wiedzie przez Dłużynę i obejmuje kościół św. Jakuba.
- *„Najpiękniejsze rezydencje”*, szlak samochodowy o długości 160 km, prowadzi do pięciu rezydencji w okolicach Leszna, powstałych w różnych okresach i stylach. Trasa ma charakter pętli, wiedze z Leszna przez Rydzynę – Rokosowo – Pawłowice – Racot – Włoszakowice do Leszna.
- *„Milczący świadkowie”*, to trasa dla zainteresowanych pomnikami przyrody w Regionie Leszczyńskim, obejmuje platan klonolistny w parku we Włoszakowicach - największe i najstarsze drzewo Ziemi Leszczyńskiej, o obwodzie ponad 900 cm i wysokości 25 m, w wieku ok. 500 lat.
- *Szlak pieszy, niebieski*, dł. 63 km: Kaszczor - Wieleń – Olejnica – Górsko – Dominice – Boszkowo – Ujazdowo – Włoszakowice – Jezierzycy Kościelne – Krzycko Wielkie – Smyczyna – Leśniczówka Błotkowo – Górka Duchowna – Klonówiec – Leszno.
- *Szlak pieszy, żółty*, dł. 22 km: Boszkowo – Dominice – Starkowo – Boszkowo – Charbielin – Grotniki – Włoszakowice.
- *Wokół gminy Włoszakowice*, rowerowy, brązowy, dł. 44,5 km: Włoszakowice - leś. Krzyżowiec - Zbarzewo - Jezierzycy Kościelne - Adamowo - Krzycko Wielkie - Boguszyn - Bukówiec Górny - Dłużyna - Grabina - Charbielin - Boszkowo wieś - Boszkowo letnisko - Grotniki – Włoszakowice.
- *Jagodowo - grzybowym szlakiem*, granatowy, dł. 21,5 km: Włoszakowice - leś. Koczury - leś. Krzyżowiec - Tłucznia - leś. Papiernia - Dominice – Włoszakowice.
- *Dookoła Jeziora Dominickiego*, fioletowy, dł. 11,5 km: Boszkowo - (Górsko) - Dominice – Boszkowo.
- *Wśród przyrody*, pomarańczowy, dł. 23 km: Brenno - Zaborówiec - Włoszakowice – Boszkowo - Dominice - Górsko - Miastko - Brenno.
- *Rowerowy szlak powiatowy*, czerwony, dł. 24,5 km: Leszno - Wilkowice - Krzycko Wielkie - Włoszakowice - Grotniki – Boszkowo.

Na terenie gminy istnieją również ścieżki dydaktyczne, wytyczone przez

Nadleśnictwa Włoszakowice i Kościan:

- „*Papiernia*”, ścieżka przyrodniczo-edukacyjna, dł. 8 km, 19 przystanków, trasa wiedzie terenami leśnymi między Włoszakowicami a Dominicami, ścieżka obejmuje m.in. pomniki przyrody i stanowiska chronionej roślinności, poletko łowieckie, kąpielisko dzików, wieżę widokową w Dominicach.
- „*Śladami Bartka z Piekła*”, ścieżka przyrodniczo-edukacyjna, dł. 10 km, 8 przystanków, poświęcona pustelnikowi Janowi Kowalewiczowi, przebiega przez południową część brzegu Jeziora Dominickiego, od Boszkowa przez Dominice po Kopiec Wilsona w leśnictwie Papiernia.
- „*Dolina Samicy*”, ścieżka sportowo-edukacyjna przebiega doliną rzeki Samicy przez gminy: Włoszakowice – teren przy zbiorniku wodnym w Krzycku Wielkim, Lipno i Świąciechowa. Podzielona na trzy części oznaczone różnymi kolorami.

Istniejąca sieć szlaków turystycznych i ścieżek dydaktycznych nie wyczerpuje możliwości wytyczenia kolejnych. Jakość dotychczasowej oferty turystycznej może podnieść kolejny produkt turystyki np. szlak tematyczny, kulturowy czy nordic walking. Budowa stancji wodnej, zaplecza turystyczno – sportowego, punktów obserwacji ornitologicznych, to tylko niektóre z możliwości wyeksponowania tych terenów, które pozwoliłyby wzbogacić ofertę poznawczą walorów przyrodniczo – krajobrazowo - historycznych gminy, gdyż perspektywy rozwojowe gminy wiążą się zarówno z pełniejszym wykorzystaniem wspomnianych walorów dla celów turystycznych, jak również wyeksponowaniem istniejących zasobów zabytkowych. Gmina mając sama mniejsze możliwości, w partnerstwie z innymi gminami może się podjąć takiego zadania. Możliwość taką stwarza efektywna forma związku między gminami, jaką jest Wielkopolska Lokalna Grupa Działania” Kraina Lasów i Jezior”, która obejmuje 12 gmin z południowo-zachodniej Wielkopolski, w tym gminę Włoszakowice, a wśród celów jej działania są m.in. ochrona, zachowanie, udostępnianie i promocja dziedzictwa lokalnego, wsparcie prac konserwatorskich przy zabytkach, poprawa stanu i rozwój obiektów kultury oraz infrastruktury turystycznej, w tym szlaków turystycznych. Gmina mogłaby również wykorzystać współczesną formę odkrywania i popularyzowania dziedzictwa kulturowego, jaką jest questing, czyli zwiedzanie z elementami gier terenowych, wyprawy odkrywców, warsztaty edukacyjne. Ta atrakcyjna forma zwiedzania łączy we współczesnej turystyce rozrywkę, zabawę z edukacją, emocje. Tematyka szlaków questingowych dotyczy lokalnego dziedzictwa kulturowego, obiektów i miejsc mniej znanych, jednak

z unikatową historią, co jest szansą dla małych miejscowości. Questing pozwala odkryć na nowo miejsca związane z lokalnym dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym, zaktywizować lokalną społeczność poczynając od młodzieży szkolnej po seniorów, a także promować miejscowość np. związaną z mniej spopularyzowanymi w gminie postaciami historycznymi czy ich działalnością lub zasobami kulturowymi.

Agroturystyka, dla której wręcz znakomite warunki posiadają niektóre gospodarstwa rolne, a której przykłady znajdziemy w Dominicach, Grotnikach, Boszkowie czy Krzycku Wielkim, to oczywisty atut, również zachęta do korzystania z niewątpliwych uroków poszczególnych zakątków gminy. Rozwój tej działalności pozarolniczej w gospodarstwach wiejskich może przyczynić się w znaczący sposób do zachowania pozostałości dawnych narzędzi gospodarczych, kuchennych, dawnych strojów, jako znacznika gospodarstwa agroturystycznego, formy wystroju, a zarazem propagowania historycznych tradycji regionu.

Ponadto, przy pomocy organizacji pozarządowych i w porozumieniu z właścicielami nieruchomości wskazane byłoby wykonanie tablic informacyjnych i umieszczenie ich przy najcenniejszych obiektach zabytkowych w gminie.

11. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądaných zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Włoszakowice wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Gminy (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Gminy,
- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Gminy we Włoszakowicach zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami.
- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

12. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością Gminy,
- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,
- liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego,
- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,
- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

13. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawowy obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie, co wiąże się m.in. z prowadzeniem i finansowaniem przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, prowadzenie i finansowanie wspomnianych robót jest jej zadaniem własnym.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71-83). Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty

budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomości i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Witryna internetowa: <http://www.mkidn.gov.pl>

2. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

Witryna internetowa: <http://www.mswia.gov.pl>

3. Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski. W ramach środków finansowych pozostających w dyspozycji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków można ubiegać się o dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez

wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. Wniosek ten wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków określonych w pozwoleniu wydanym przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Witryna internetowa: <http://www.poznan.wuoz.gov.pl>

4. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego, Departament Kultury

Dotacje udzielane są w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego - ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Z budżetu Województwa Wielkopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace lub roboty przy zabytku dostępnym publicznie, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe. Dotacja może zostać udzielona do 70% ogółu nakładów na prace lub roboty. W uzasadnionych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową lub gdy wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, a także w sytuacji, gdy konieczne jest niezwłoczne podjęcie prac lub robót, może być udzielona dotacja do 100 % nakładów.

Witryna internetowa: <http://www.bip.umww.pl>

5. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody. Pomocą finansową mogą być objęte działania konserwatorskie i adaptacyjne polegające na:

- 1) pracach pielęgnacyjnych drzew i krzewów,
- 2) usuwaniu drzew i krzewów (w tym samosiewów), po uzyskaniu stosownego zezwolenia,
- 3) uporządkowaniu terenu po przeprowadzonych pracach,
- 4) przygotowaniu gruntu pod nasadzenia,
- 5) instalacji systemów nawadniania,
- 6) zakupie sadzonek roślin wieloletnich i ich nasadzenia,
- 7) wykonaniu trawników,
- 8) czyszczeniu lub modernizacji zbiorników wodnych i cieków,

9) pracach związanych z budową lub modernizacją ciągów komunikacyjnych (alejek), obiektów małej architektury (wyłącznie: ławki, kosze na śmieci, tablice edukacyjne),

10) pracach demontażowych i rozbiórkowych istniejących obiektów,

11) zakupie, montażu i instalacji oświetlenia parkowego.

Witryna internetowa: <http://www.wfosgw.poznan.pl>

Działania o charakterze strategicznym i ponadregionalnym mogą liczyć na finansowanie z funduszy europejskich, m.in.

1) Programu Infrastruktura i Środowisko 2014 – 2020. Główne obszary, na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne, ochrona zdrowia oraz dziedzictwo kulturowe. Priorytet nr 8. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego: inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych.

2) Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Wielkopolskiego 2014 - 2020. Program składa się z 10 Osi Priorytetowych. W ramach Osi priorytetowej IV. Środowisko, Działanie 4.4. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego, wyznaczono następujące poddziałania oraz cele:

Poddziałanie 4.4.1. Inwestycje w obszarze dziedzictwa kulturowego regionu;

Poddziałanie 4.4.2. Wydarzenia kulturalne;

Poddziałanie 4.4.3. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego w ramach ZIT i OSI.

Cel tematyczny: Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami;

Priorytet inwestycyjny: 6 c Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

Cel szczegółowy działania: Zwiększona atrakcyjność obiektów kultury regionu poprzez interwencje skierowane na inwestycje chroniące ich stan.

3) Programu rozwoju Obszarów Wiejskich 2014 - 2020. Wsparcie finansowe można uzyskać w ramach działania pn. „Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego”, poddziałanie „Badania i inwestycje związane z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej”.

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.